

4376

~~заказ~~

Проф. Д-р ЛЕОПОЛЬД КОПЛЕР

РЕЛІГІЯ й ПОЛІТИКА

Накладом Організаційного Комітету УКНП
(Української Католицької Народної Партії).

~~11118~~

00
10

~~8/11/20~~

Проф. Д-р ЛЕОПОЛЬД КОПЛЕР

РЕЛІГІЯ Й ПОЛІТИКА

4376

З німецького оригіналу переклав
М. П.

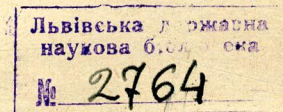
№ 92(13) - 402
Нак Льв. обл. 051

Л Ї В І В, 1932.

Накладом Організаційного Комітету УКНП
(Української Католицької Народної Партії).

347.109(2Jv)-110.0

З друкарні Вид. С-ки „Діло“, Львів, Ринок 10.

ВСТУП

Про поганського філософа Діогена збереглася така анекдота: Одного гарного дня в само полудне цей особливий філософ з'явився на ринку з за-свіченою ліхтарнею. Коли люди зацікавлені тим незвичайним видом, почали його питати, за чим він шукає в білий день з ліхтарнею в руці, відповів: „Шукаю людей!“

Приглядаючись публичному життю в краях і місцевостях, котрі вважали і вважають католицькими, ми могли б сподіватися, що знайдемо в них суцільні маси католицьких мужів і жінок та католицької молодіжи. Та на жаль сувора дійсність не відповідає тим сподіванням. Про великі католицькі маси мужів і жінок в публичнім житті часто якось не багато можна почути. В дуже багатьох околицях і місцевостях католицьких країв хотілосяб також з ліхтарнею в руці у білий день вийти на вулицю і кликнути: „А деж ви тут, католицькі мужі і жінки?“

Фактом є, на котрий ми не повинні замикаати очей, що не всі ті, котрі звуть себе католиками і ними в приватнім житті в дійсности є, в публичнім житті

також виступають як католики. Коли на 1-го мая робітники уряджують своє свято, то не всі робітники, котрі уважають себе католиками і ними хочуть бути, йдуть в похіді християнських робітників, але великий їх процент йде в рядах робітників-соціалістів. Де причина цього дивного явища? Яка причина сего, що не всі католики публично підчеркують своє внутрішнє переконання?

Причини того явища різні. Одні се просто звичайні труси і з різних людських зглядів бояться публично признатися, що вони католики. Других соціалістичний терор силою заганяє до червоних організацій тому, що бояться втратити кусок насущного хліба. Інші знова до тої міри невдоволені політичними партіями й відносинами, що чують пересит до всякого політичного життя і відмахуються руками й ногами від усякої політичної діяльності. Ще інші, котрих назвали представниками „катакомбного християнства“, є тої гадки, що католики повинні взагалі усунутися від всього політичного життя. Католики, на їх думку повинні лиш сповняти свої обовязки, згідно з заповідями божими, дбати тільки про спасення своєї душі, а про справи публичного життя не журитися, бо це справи підрядної натури. Їх клич: „Усунутися від участі в політичнім життю до домашнього за-тиша і до церкви!“ На кінець є ще й

такі, і таких найбільше, які явно признаються до погляду, що публичне життя розтягається тільки на справи політичні, економічні, фінансові та суспільні, котрі з релігією не мають нічого спільного. Вони люблять говорити: „Я святкую неділі і свята, я сповідаюся, признаю і виконую заповіді Божі наскільки це в моїх силах, — але в політичному житті, прилучуюся до цієї партії, котра найліпше заступає мої станові інтереси; тут вільно мені робити, що і як я хочу, тут Церква не має нічого до говорення, а релігія не накладає під тим оглядом ніяких обов'язків, бо релігія і політика не мають зі собою нічого спільного“.

Коли розглянемо ті різнородні погляди, то мусимо ствердити, що, з виїмком одного з них, всі кермуються спільною думкою, іменно тою, що в публичному житті, особливо політичному, кождий може робити, що хоче, що католицька релігія в політичних справах не накладає ніяких обов'язків, що католик може брати участь в політичному житті але не мусить: це залежить від його уподобання. Він може належати до тої чи іншої партії, до цієї чи іншої організації, залежно від того, чи ся партія чи організація дає йому запевнення особистих чи класових користей і що релігія ніде під тим оглядом не кладе свого „вета“.

Не дасться заперечити, що такі і тим подібні ідеї поширилися навіть серед широких кругів католиків. Що більше! Коли я нехибно поінформований, коли я не зрозумів зле статей в декотрих часописах для священників, то такі погляди здається мені втискаються навіть до кругів духовенства. Бодай мається таке вражіння, що того рода ідеї менше або більше виразно проглядають з деяких виступів, чи то в слові чи в письмі. Та може бути, що вигляди часом впроваджують в блуд. В кождім разі кождий, думаю, погодиться з тим, що згадані тут ідеї на стільки важні, що тема: „Релігія й політика“ до тої міри стала вже актуальна, що годиться посвятити їй окрему студію.

І. ВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ ДО ПОЛІТИКИ.

Ріжні відповіді на се питання.

Коли хочемо знати, чи католик повинен брати участь в публичнім, голов-но в політ. життю, лише після своєї волі, чи може й тут його релігія накладає на нього певні обовязки — мусимо наперед відповісти на питання, чи релігія має щось до діла з політикою чи ні. Бо коли релігія і політика булиб дві окремі області, то ясно, що католик як такий, то значить на підставі своєї релігії, не мавби ніяких зобовязань щодо політичного життя. Колиж наоборот, релігія може також і в політиці за-бирати голос, коли між обома є точки стичности, то само собою розуміється, що звідси впливають теж релігійні о-бовязки католика в політичній діяль-ности.

Отже питання стоїть так: Чи релігія має щось до діла з політикою, чи може кожда з них веде окреме, своє власне домашнє господарство так, що одна з другою ніколи не стикаються?

Кожний читач знає добре, що на це питання від віків давали різні відповіді.

1. Відповідь лібералів, соціалістів і комуністів. Старий лібералізм і його діти, соціалізм і комунізм, кричали і кричать на всі сторони світа, що релігія і політика не мають зі собою ніякого діла. Яке відношення поодинокі людини до Бога, чи вона в щось вірить, чи ні, чи сповняє свої релігійні обов'язки чи ні, це справа її власного сумління, її приватна справа. Звідси й клич: „Релігія се справа приватна“. Бо публичне життя — кажуть сі люди — особливо політичне життя є суверенне і від релігії й Церкви зовсім незалежне. Церква й релігія в справах політики не мають нічого до говорення і не повинні до неї мішатися. Політика се виключно справа держави і її горожан. Тому Папа й єпископи повинні обмежити свою діяльність тільки до справ чисто релігійних і не мішатися до справ політичних. А духовенство нехайби оставало в затишній захристії і ще тихішій Церкві, щонайвище показуючись у парохіяльній канцелярії, хоч і там вже не дуже охотно його бачать. Та в публичнім, головно в політичнім життю, духовні не мають чого шукати. Що більше, ті люди часто дають священикам „добру“ раду, щоб вони взагалі здалека тримали руки від політики, бо тим релігії й

Церкві радше шкодять ніж помагають. Як священники й душпастирі, мають стояти понад всіми партіями і тому повинні здалека триматися від всякої політичної діяльності.

Це одна відповідь, яку дає лібералізм і соціалізм. Верх її в тім, що релігія й політика не мають зі собою нічо спільного.

2. Відповідь поодиноких середновічних теологів. Зовсім протилежну відповідь на се питання дають деякі середновічні теологи. Вони приписують Церкві безпосередню владу над державою і над дочасними справами.*) Одначе їх погляд сьогодні вже перестарілий, і нідин теолог не підтримує вже його в цілій ширині і в тій скрайній формі. Здається одначе, дещо з тих поглядів ще й сьогодні тут і там заступають, коли католицькі бесідники і письменники висувують твердження, що нема ні одної ділянки публичного чи політичного життя, котра не булаб під впливом релігії й Церкви. Вони твердять, що ціле публичне життя повинно бути підчинене Церкві й релігії і що нема ніяких т. зв. „вільних ділянок“.

3. Властива відповідь. Обидва наведені погляди діаметрально проти-

*) Пор. J. Hergenröther, *Katholische Kirche und christlicher Staat*, Freiburg i. Br. 1873, стор. 377 f.; F. M. Capello S. J. *Summa iuris publici ecclesiastici*, Romae, 1923, p. 263.

лежні, творять дві скрайности. І як се майже все зі скрайностями буває, жаден з них не є правдивий; правда найчастіше по середині.

Чи релігія має щонебудь до діла з політикою чи ні, се залежить від предмету, яким політика займається. Коли політика займається якоюсь справою, котра належить до релігії або є з нею в якійсь стичности, тоді очевидно релігія має до діла з політикою. Коли-ж політика займається справами, котрі зі становища релігії є отвертим питанням, тоді й остільки релігія не має з політикою ніякого діла.

Отже щоб правильно уняти і представити відношення релігії до політики, мусимо застановитися над тим, якими справами займається політика або якими може займатися. На разі полишаємо на боці те, чи вона робить се оправдано, чи не оправдано — і чи між тими предметами політичної діяльності є такі, котрі входять в область релігії або дотикають її. Де тільки і скільки разів такий випадок заходить, там релігія має щось до діла з політикою.

II. ВЛАСТИВЕ ВІДНОШЕННЯ МІЖ РЕЛІГІЄЮ І ПОЛІТИКОЮ.

Заки приступимо до дальших міркувань, треба раз на все усталити, що в сій розвідці розуміємо під релігією і що під політикою.

Говорячи про релігію, маємо очевидно на думці правдиву релігію. А що лише християнство правдива релігія, і між ріжними християнськими віроісповіданнями тільки католицьке християнство є сею релігією, котру оснував і оголосив Ісус Христос, тому кілька разів в нашій розвідці буде мова про релігію, то під сим треба розуміти католицьку релігію.

Щож до слова „політика“, то тут треба розрізнити між політикою як наукою і політикою як штукою (мистецтвом). Політика як наука нас тут не обходить. Ми беремо слово „політика“ в значінню штуки і розуміємо під тим уміння управляти й кермувати якоюсь спільнотою. Ся спільнота може бути громадою, провінцією або державою. Залежно від того говоримо про громадську, краєву або державну політику. Ціль кожної спільноти загальне добро всіх тих, що до неї належать. Тому політику можна означити як штуку або вміння вибирати правильні способи такі, якими в даних обставинах найлучше можна осягнути загальне добро спільноти. В слідуючих наших міркуваннях будемо мати на увазі передовсім державну політику і то політику внутрішню в протилежности до зовнішньої, котра наладнує взаємовідносини з іншими, також незалежними державами.

Сими вступними замітками прочищена дорога до відповіді на питання

про відношення релігії до політики. В горі дійшли ми до висновку, що ся відповідь буде залежати від того, які предмети входять в обсяг політики. Чимже займається політика, або бодай, чим вона може в дійсности займатися, нехай це буде навіть *per fas et nefas*?

Під оглядом відношення до релігії справи приватного і публичного життя діляться на три класи: 1) **Справи чисто світські (дочасні)**, 2) **справи чисто релігійні** і 3) **справи мішані**.

1. Справи чисто політичні, чисто світські (дочасні). Першу категорію творять отже справи чисто дочасні, чисто світські, чисто земські, виключно економічні або чисто політичні. Називаємо їх так тому, бо вони лежать тільки в області чисто світських чинностей і служать тільки світським цілям.

Таких чисто світських справ є велика скількість в життю приватнім і публичнім. Коли маємо збудувати або поправити дім, уладити мешкання, справити меблі, вшити одяг, купити прилади, заложити город, справити поле чи луку, приладити погній, вихіснувати худобу та її витвори, збудувати машину і т. п., тоді не заглядаємо в тій ціли до св. Письма або до писань Отців Церкви чи до Денцінгер'а „Енхірідіона“, в котрім є церковні рішення. Сего ніхто не робить з тої простої причини, що жерела віри про ті світські справи нічого нам

не скажуть. В таких справах питаємо свого досвіду і свого розуму або звертаємося до ремісника чи іншого фахівця. А в справах трудніших довідуємося, що каже наука, техніка чи агрономія.

Як у приватнім життє таксамо найчастіше буває і в життє публичнім. Ніхто не стане шукати відповіді в Біблії науці Церкви на те, яку вибрати форму державного устрою, монархію чи республіку, чи має бути стале військо, чи міліція, чи жовніри мають служити у війську 8 місяців чи три роки, чи почта, телефон, телеграф, залізниця і копальні мають бути в руках держави чи приватних підприємств, чи має бути вибудована залізниця до Падикова чи до Чорнокінців, чи треба завести летунську комунікацію з Пекіном чи Шікагом і тисячі подібних справ. Чому? Бо того рода справи зі становища релігії — питання отверті. Їх треба рішати зі становища державної рації, чи вони викональні, чи є на це потрібні гроші і т. д. Зовсім сміло можна сказати, що велика більшість міністерств у своїх зарядженнях і проєктах законів дуже рідко доторкає області релігії. Вони найчастіше займаються справами з релігійного становища рівнодушними (індиферентними).

Оскільки ті чисто світські справи не полишені свободній волі одиниць але вимагають законодатного управильнення, то вони належать до компетенції держави а не Церкви, бо ті справи з релі-

гією не мають нічого спільного. Церква завжди це признавала. Вистарчить тільки вказати на Папу Льва XIII., котрий у своїй енцикліці „*Diuturnum illud*“ з 29. червня 1881 р. виразно каже: „Церква признає і навчає, що справи світські підпорядковані державній власті і вона в тій області суверенна“. А в іншому місці тоїж енцикліки: „Все, що відноситься до горожанського життя, по думці науки Церкви підлягає власті і найвищому рішенню володарів.“

2. справи чисто релігійні. Чимсь протилежним до справ чисто світських є справи чисто релігійні, котрі нова часна держава називає „внутрішніми справами“ кожного віроісповідання. Тут належать всі справи „духовні“, котрі людям конечні або пожиточні для осягнення їх позаземської ціли. Се, чого вчить Боже об'явлення або чого не вчить, що наказує або забороняє моральне Боже право, що належить до важного і дозволеного уділювання Св. Тайн, як треба відправляти Службу Божу, що і як треба проповідувати, коли і як вчити дітий релігії, коли треба їх допускати до Св. Тайн, що потрібне до прийняття або до виключення когось з Церкви, всі постанови щодо церковних свят і посту, щодо відпустів, монаших обітів і свячень і багато інших річей, — все те справи, котрі належать до області релігії і лише релігії. Вони, що так

скажу, найінтимніші домашні й „родинні“ справи релігії. Хоч при сих чисто релігійних чинностях ходить про справи, котрі доторкають не тільки приватне але й публичне життя, одначе їх упорядкування не належить до держави але до релігії, зглядно до релігійної організації — Церкви. Хіба, що малиб ми повернути до похоронених на все часів йозефинської поліційної держави, коли держава в рівній мірі претенсіонально як комічно поступала, так, начеб була рівночасно в одній особі папою, єпископом, парохом, старшим братом і паламарем.

3. Справи мішані. Крім справ чисто світських і чисто релігійних є ще т. зв. справи мішані, або як їх також називають: справи церковно - політичні, оскільки ті справи дотичать публичного життя. В тих справах розходиться про такі чинности, котрі рівночасно є і світські і релігійні. Тому входять в обсяг і релігії і держави. Називають їх також справами мішаними — (*res mixtae*). Ті знова є двоякого рода: 1) або вони мішані по своїй суті і все такими остають, 2) або вони тільки припадково мішані.

Ми беремо вислів „мішані справи“ у властивім і стислім значінню тих слів і розуміємо під тим висловом всі ті річі, котрі *attentaе earum natura* (на підставі їх суті) входять в обсяг діяльності Церкви і держави, а не ті, котрі стали спра-

вами мішаними щойно на підставі концесії чи конвенції або на основі звичаєвого права. Підчеркую це тому, що деякі писателі називають „мішаними“ також ті справи, котрі в своїй суті або чисто церковні або чисто державні, але на їх порядкування признала Церква вплив державі або навпаки. Творення і розмежування дієцезій і парохій, надавання посад церковним урядовим чинникам, заряд церковним майном й ін. — все те самі по собі чисто церковні справи. Та дуже часто бувало й буває так, що Церква у всіх тих справах признає державі певні права, так, що ті справи може Церква опісля полагоджувати лише в порозумінню з державою. Таким чином ті справи також стають „справами мішаними“, але не по своїй суті, лише на підставі добровільної уступки Церкви. З другої сторони в давних часах Церква виконувала далеко сягаюче судівництво в справах чисто світських, навіть над особами світськими, не тому начеб Церква з природи річи мала право видавати присуди в тих справах, але тому, що держава в тих справах відступала Церкві судівництво. Ще більш у невластивому значінні уживають слів „мішана справа“ тоді, коли деякі справи чисто церковні чи державні тому називається „мішаними“, що спосіб, в який ті справи полагоджує держава, зглядно Церква, може принести шкоду чи користь Цер.

кві або державі. Так пр. надавання становищ у державних урядах може принести Церкві користь або шкоду, залежно від осіб, покликуваних державою на ті впливові уряди. І наоборот, призначування на церковні уряди може бути корисне або шкідливе для держави, залежно від осіб, яким дані уряди дістаються. Про такі мішані справи, в ширшій або найширшій значінню говорити не будемо.

а) Справи мішані самі по собі і все мішані (*res per se mixtae*) — це такі справи, які вже по своїй суті є такими. Коли вони все і всюди виказують духовну і світську сторону і мають за ціль рівночасно земське й вічне щастя людей і тому стоять в крузі інтересів так релігії, зглядно Церкви, як і держави. Тут належать пр.: християнське супружжя. Воно є Св. Тайною, отже це справа релігійна, бо уділювання Св. Тайн належить не до держави але до Церкви. Одначе супружжя є також основою родини і тимсамим держави, яка складається з родин. І тому держава дуже живо заінтересована в правильнім упорядкованню супружжя і родинних відносин. Сюди належить також школа й виховання дітей. Школа це не лиш заведення для навчання, але передовсім для виховання. Одначе виховання повинно бути очевидно релігійно-моральне і тому під тим оглядом підлягає

Львівська державна
наукова бібліотека
2764

релігійній спільноті т. зн. Церкві. Але також держава має велике заінтересування школою й вихованням дітей, бо держава не може досягнути своєї цілі, земського добробуту горожан, коли діти не будуть мати потрібного їм в життю знання і коли через відповідне виховання не стануть добрими горожанами держави. Тут належить також справа к л а д о в и щ і хоронення померших. Від належного хоронення померших в значній мірі залежить здоровля народу, над чим держава повинна мати контролю. Та рівночасно хоронення померших це також релігійний обряд і церковна урядова чинність. Тому Церква сею справою також заінтересована. Сюди належать також такі справи, як опіка над убогими хворими й багато інших. Ці приміри повинні вистарчити, бо тут ходить лише про доказання, що такі справи мішані по своїй суті взагалі існують, а не про вичислювання, скільки їх є.

Наведені приміри вказують, що при тих мішаних справах зовсім не ходить про якісь дрібниці, але часто це справи першорядної ваги. Хто їх повинен порядкувати? Держава сама? Тоді вона вдирається в права Церкви. Церква сама? Тоді вона вмішувалася б у права держави. Лишається лиш одно: щоб ті справи були полагоджувані Церквою і державою разом, в найліпшій згоді, бо вони входять в обсяг інтересів обоїх.

б) Справи мішані випадково. Як в горі сказано, крім справ, котрі по своїй суті все є справами мішаними, є ще інші справи, по своїй суті справи випадково мішані. Се такі справи світські, дочасні, земські, які самі по собі з релігією не мають нічого спільного, а лиш силою особливих (випадкових) обставин дотикають області релігії, т. зн. католицької науки віри й обичаїв, або божого чи церковного права. І так гімнастика у своїй суті не є ні релігійна, ні протирелігійна. Вона по своїй суті для релігії індиферентна (байдужа). Нема ні католицької гімнастики на поручах, ні протестантської на кізлі, ні жидівської черевної гімнастики. Гімнастика це справа наскрізь світська. Чи маємо вправляти з приладами чи без, які вправи треба примінювати і як — в це релігія зовсім не мішається. Церква не вважає себе покликаною вчити гімнастики. Одначе мимо того може лучитися випадок, — це очевидно не мусить наступити, але може наступити, — що підчас вправ може зайти порушення християнської стидливости. Тоді гімнастика перестає бути справою чисто світською і стає справою (випадково) мішаною, бо входить в колізію з християнським моральним правом. Тому, що Церква стоїть на сторожі моральности в таких випадках зачинається її компетенція і в області гімнастики, але лиш

остільки, оскільки в гру входить питання обичайности, а не щоби вмішуватися до гімнастики як такої. Те саме відноситься до спорту в його різних формах. Спорт се щось наскрізь світське, часом навіть занадто світське. Як управляти вудковий і взагалі рибальський спорт, як полювати, по горах спинатися, пливати, їздити автом, веслувати, копати мяч і тисячу інших родів спорту — про це релігія нічого не говорить і не має нічо до говорення. Одначе з хвилиєю, колиб мало лучитися — і тут знов підчеркаю, що воно не мусить лучитися — що деякі роди спортів або спортових вправ, або зайшлиб певні обставини в яких управляється спорт, котрі малиб чимнебудь нарушити моральність, загрожувати здоровлю або людському життю, чи унеможливлювати виконування обов'язків звання, тоді спорт перестає бути чимсь чисто світським і стає справою мішаною, бо зачіпає права моральности. Коли наступивби такий випадок, Церква має право вмішатися в ту справу, щоб зайнятися моральною стороною спорту. Одначе дальше інгеренція Церкви в справах спорту сягати не може.

В подібний спосіб треба оцінювати справу модного одягу, хоч тут конфлікт з моральним правом скорше може наступити ніж деінде. Зі становища релігії все одно, чи люди носять одяги зі звірячих шкір, чи з бавовни або шовку, чи вбираються в туніки й тоги, як давні

Римляни, чи носять штани, камізельки, смокінги, чи сукня має форму криноліни чи мішка на муку, чи люди бриють бороди й стрижуть волосся, чи запускають довге. Церква ще ніколи не видавала газети про моди. Колиб одначе лучилося — знова повторюю: се не м у с и т ь наступити — що мода, яку собі вибрав поганий чи гарний пол, ображувалаб мораль тому, що занадто відслонює части тіла або занадто змислово підчеркує його форму, тоді спосіб убирання вже не є справою чисто світською, але входить в обсяг релігії. Церква як сторож права моральности має право забрати голос в питаннях моди і розв'язати їх зі становища моральности, не входячи очевидно в те, яку моду треба впровадити, чи як тепер мають кравці і кравчині кроїти і шити.

Інший примір. Припустім, що десь у якімсь краю католики зачнуть дискутувати на тему саму в собі зовсім світську, пр. у справі форми державного устрою, чи має бути монархія чи республіка. І припустім, що дебати довелиб розгорячування дискутантів аж до точки кипіння так, що тяжко нарушилиб обовязки любови і справедливости, або навіть дійшлоб до чинних виступів ріжних партій. Тоді знов чисто політична справа стає мішана, бо вона нарушує область християнського морального права. Церква в такому випадку має право вмішатися, і коли не можна інакше усу-

нути тяжких проступків супроти християнської любови і справедливости, ма-
лаб навіть право заборонити католикам
всякі дискусії про державний устрій, хоч
очевидно не моглаби їм рівночасно на-
казати, яку форму державного устрою
малиб завести.

Подібне становище требаб заняти,
колиб католики в якімсь краю належали
до різних політичних партій, котрі по
думці своїх програм признавалиб і за-
ступалиб права релігії й Церкви, але
попри це так себе поборювалиб, що ізза
сеї братньої распри релігія й Церква по-
неслиб великі шкоди. Тоді знова Церква
має право виступити.

Взагалі треба сказати, що до тих
п р и п а д к о в о мішаних справ нале-
жать всі світські почини й заняття,
сплямлені гріхом (*omnes actus, in quibus
invenitur ratio peccati*). — Як довго така
діяльність займається світськими спра-
вами, так довго вона поза обсягом ре-
лігії і в ніякім разі не підлягає Церкві.
Одначе коли вона обтяжена гріхом
— що очевидно не мусить бути — тоді
входить в область релігії, тому бо пере-
шкоджує людям в осяганню їх остаточ-
ної ціли у вічності — а це справа чисто
релігійна. Остільки отже оскільки в тих
справах в рахубу входить гріх, такі ді-
лання підлягають також Церкві, в пер-
шій мірі очевидно тільки в області сум-
ління (*in foro interno*), а в зовнішній об-

ласти права (in foro externo) тільки тоді, колиб ті справи поважно нарушували порядок в Церкві.

Таким чином ми познакомившись з ріжними родами справ, котрими займається політика, або бодай може займатися, тепер вже легко можемо дати відповідь на питання, яке відношення між релігією і політикою. Сю відповідь можемо уняти в два речення:

1. Коли політика займається лиш чисто дочасними світськими, земськими, словом чисто політичними справами, тоді вона від релігії незалежна.

2. Колиж натомість політика займається справами мішаними або церковно-політичними, або втягає в круг свого ділання справи чисто релігійні, тоді релігія має багато до діла з політикою і мусить забирати голос, бо тут розходиться про справи, котрі або виключно або також належать до області релігії.

Коли отже лібералізм, соціалізм і комунізм голосять, що релігія не має нічого спільного з політикою, то се твердження остільки і доти правильне, оскільки відноситься до справ чисто світських. Одначе воно цілковито фальшиве, коли в гру входять справи чисто релігійні і справи мішані. І коли з противної сторони чується, що в публичнім і політичнім життю нема вільної ділянки,

котра не підпадала б під владу релігії й Церкви, то се правда лиш остільки, оскільки мова про справи релігійні й мішані. Натомість се твердження зовсім фальшиве, оскільки воно відноситься до справ чисто дочасних і чисто політичних.

III. ЦЕРКВА Й ПОЛІТИКА.

Коли знаємо взаємовідношення між політикою і релігією, то тимсамим знаємо також відношення між Церквою і політикою: бо Церква се ніщо інше, як зорганізована християнська релігія.

Церква се релігійна спільнота, założена Христом, якої завдання голосити Його науку і заповіді, розділювати встановлені ним средства ласки, кермувати і вести Його визнавців у всіх тих справах, котрі входять в область християнської віри й обичаїв. Як далеко сягає область віри й моралі, так далеко сягає влада і компетенція Церкви. Натомість де кінчиться ділянка віри і християнської моралі, там також устає влада і компетенція Церкви.

Колиж отже політика займається справами чисто релігійними або мішаними, тоді вона займається такими справами, котрі або належать в и-к л ю ч н о до релігії або т а к о ж входять до сеї ділянки, т. зн. займається справами, в котрих Церква є д и н о і в и к л ю ч н о або т а к о ж компетентна. Тому Церква у всіх тих спра-

вах має право забирати поважний і рішаючий голос, скільки разів займається ними політика.

Коли однак політика займається справами чисто світськими, дочасними, земськими, політичними, то Церква не має тут нічого до говорення, як довго сі справи залишаються чисто світські, політичні. Колиж одначе зайде якась обставина, що ті справи заторкають область релігії, тоді вони стають справами мішаними. І тоді Церква може мати на них вплив так довго, як довго вони зачіпають сферу католицької віри й обичайности.

Хто спокійно передумає сі твердження, мусить признати їх за самозрозумілі. Бо чиж це не ясне і не самозрозуміле, що справи релігійні належать виключно до Церкви? До когож Христос сказав ті слова: „Ти скала, і на тій скалі збудую мою Церкву“ (Мат. 16, 18)? Кому то Христос поручив післанництво: „Як Отець післав мене, так і я вас посилаю“ (Йоан 20, 21). „Йдіть у світ, научайте всі народи і хрестіть їх... і вчіть зберігати все, що я вам приказав“ (Мат. 28, 20). Чи це було звернене до Тиберія, до Нерона, Наполеона, або до якого посла до парламенту, — чи до св. Петра й інших апостолів та їх правдивих наслідників, Папи й Єпископів? До них отже належить управа Церквою й порядкування церковними справами,

а не до держави й політиків. Очевидно, завданням держави є берегти прав і свободи Церкви, бо католики є також і горожанами держави і мають свої релігійні права. Одначе завданням держави не є відбирати права і свободу своїм горожанам і гнобити їх, але навпаки, берегти їх і помагати їм у свободнім розвитку. Натомість справи чисто релігійні се річ Церкви і лиш Церкви. Кожда держава, кождий політик, котрий мішається до справ чисто релігійних, нарушує незалежність Церкви, вдирається в чужі справи і входить в область, в якій він некомпетентний.

І знов питаю: Чи це не ясне і не самозрозуміле, що Церкви треба слухати також в мішаних, або церковно-політичних справах? Як правдою є, що держава у всіх тих справах заінтересована, які самі по собі мішані, так з другої сторони правда й се, що в такій самій мірі обходять вони також і Церкву. Вистарчить згадати хочби супружжа, школу, виховання дітей, питання кладовищ і т. д. Коли державі вільно домогатися, щоб могла в тих справах забирати голос і берегти своїх прав, то й Церква з таким самим і навіть більшим правом може жадати, щоб числилися з її голосом й узгляднювали її жадання. Чейже завдання Церкви багато висше!

Таксамо ясна й очевидна компетенція Церкви, коли розходиться про

справи випадково мішані. Колиб Церква мала в тих справах замкнені уста, то не моглаб прецінь сповняти своєї місії, бути провідником вірних у справах віри й моралі. Чиж може вона спокійно і мовчки дивитися, коли задною фірточкою „невтральної ділянки“ і під плащиком спорту, моди, культури тіла і т. п. перепачковують моральну рознузданість і сваволлю? Чи на тім полі мавби панувати стан екс-лекс? Ні! Мовчати в таких обставинах моглаб Церква лиш тоді, коли забулаби про свій обов'язок.

А тепер питаю втретє: Чи це не ясно, чи не самозрозуміле, що Церква не має забирати голосу в справах світських і чисто політичних? Завдання Церкви продовжати післанництво Христа. Коли є такі справи, для котрих Христос не прийшов на світ, то й Церква не створена на те, щоб їх полагоджувати. А власне Христос зовсім певно не на те прийшов, щоб навчити людей управи ріллі, годівлі худоби, шевського, столярського, й гарбарського ремесла. Христос з певністю не на те жив на світі, щоб нам показати, як засновується держави, як організується міністерства, як складається генеральні штаби, як ведеться війни, як будується машини і радіостації, як кладеться дороги і залізниці. Словом Христос не на те був післаний, щоб нам сказати „як небо обертається, але як до неба

дістатися“. Тому отже Церква не на те заложена і не на те існує, щоб розв'язувати ті чисто земські або чисто політичні завдання, але на це, щоб вести віруючих до неба. Дбати про душі і їх спасення — отсе завдання Церкви.

ІV. КОЛИ КАТОЛИЦЬКИЙ ПОЛІТИК І ВЗАГАЛІ КОЖДИЙ КАТОЛИК ПОВИНЕН СЛУХАТИ ЦЕРКВИ, А КОЛИ НІ?

На основі досі сказаного відповідь на це питання більше ніж легка.

1. Коли мова про справи чисто релігійні, тоді католицький політик, католицький державний муж і взагалі кождий католик повинен слухати Церкви і тільки Церкви, бо вона в тих справах одиноко компетентна.

2. Коли натомість приходять під розгляд справи мішані або церковно-політичні, тоді кождий католицький політик, кождий католицький муж, кожда католицька жінка мусить слухати також Церкви. Підкреслюю, що кажу „також“ а не „тільки“. Бо у всіх тих справах не розходиться ні про чисто церковні ні про чисто державні права, але про справи й права обоїх. Згідно зі словами й наказом Христа віддати цісареві те, що цісарське а Богу те, що Боже, мусить католик віддати Церкві те що є правом Церкви а державі те, що є правом держави. Про те, чого в справах мішаних домагаєть-

ся віра, божий закон і заповіді, рішає остаточно Церква, Папа й Єпископи. В тих отже справах католик має їх невідклично слухати, бо в тих справах вони самотньо компетентні. Тому бачимо на протязі історії, особливо найновіщої історії, що Церква стало забирала голос, коли ходило про її права в справі подружжя, школи, виховання дітей. Католицькі послы і світські люди неустрашимо, навіть з пожертвуванням своїх дібр і свободи, боронили прав Церкви.

3. В чисто світських або чисто політичних справах католицький політик і взагалі католик має цілковиту свободу ділання. Він у тім від Церкви зовсім незалежний. Це становище Рим все признавав і сам таке займав. Щоб не наводити слів середновічних папів, пригадаю лише:

а) Льва XIII, котрий в енцикліці „*Diuturnum illud*“ (29 червня 1881) виразно навчає: „Церква признає і заявляє, що все те, що обертається в області горожанського життя, підлягає власті і найвищому рішенню пануючих“.*) Ту саму науку повторив той Папа дещо пізніше в енцикліці „*Immortale Dei*“ (1 листопад 1885). Коли приділив церковній власті все те, що в людських справах святе, що відно-

*) Порівнай Енцикліку Льва XIII. Видання Гердера. Друга збірка, 1881—1885, стор. 228.

ситься до спасення душ або звеличання Бога, продовжає далше: „Натомість все те, що відноситься до справ горожанських або політичних, підлягає з повним правом державній влади, бо Христос поручив віддати цісареві цісарське а Богу Боже“*). І знов читаємо подібне в енцикліці „*Sapientiae Christianae*“ (10 січня 1890): „З цього розграничення між правом і обов'язком (держави і Церкви) слідує ясно, що керманичі держав свободні в порядкуванні своїх справ і то не тільки за згодою Церкви але навіть за її підпертям“.**)

Відомо, що підчас пруського „культуркампфу“ партія центра через дра Маюнке звернулася до Апостольської Столиці з просьбою о вказівки в боротьбі за права Церкви з правительством „культуркампфу“. Тоді на припорушення Папи славний і поважаний професор догматики на григоріянськiм університеті в Римі і пізніший кардинал Францелін уложив в тій справі тези, з котрих перша звучала так: „В справах чисто політичних Центр має цілковиту свободу і незалежність від Апостольської Столиці“.

І коли той самий Папа Лев XIII. дав до зрозуміння німецькому Центрови, що він бажавби, щоб Центр голосував

*, Тамже ст. 356.

***) Тамже III, 132.

за септенатом, т. зн. щоб ухвалив на дальших сім літ мирну презенційну збройну силу Німеччині й потрібний на неї бюджет, бо Папі обіцяно цілковиту ревізію маєвих законів, — тоді провід партії Центра заявив, що не може послухати Папи при ухвалюванні чисто світських законів, які не дотичать справ Церкви. Апостольська Столиця признала це становище і зазначила, що партії Центра як політичній партії все залишається повну свободу ділання. І коли в справі септенату Свята Столиця висловила певне бажання, то це треба приписати обставині, що з тою справою лучилися певні згляди релігійної і моральної натури.*)

б) Таке саме становище як Лев XIII заняв також Пій X. Привід до сего дала промова апостольського делегата кард. Вінкентія Ваннутеллі'я виголошена на конгресі католиків в Ессені (серпень 1906 р.). В ній по донесенню німецької преси мав делегат хвалити німецьких католиків, що „вони у всіх своїх починах чи то в справах релігійних чи горожанських чи суспільних все підпорядковуються словам єпископів й Апостольської Столиці“. Коли мимо урядового спростування, цей варіант промови дальше використовувано проти католиків, Пій X. звернувся 30 жовтня 1906 р.

*) Dr. E. Hüsken Ludwig Windthorst 7) Köln 1911, стор. 231 ff.

до кардинала Фішера в Кельні з письмом, у котрім висловив вдоволення, що німецькі католики знова впевняють, що у всіх релігійних справах підчиняються повазі Апостольської Столиці. В тім письмі Папа пише далше так: „Хоч є такі, які не знаючи правди, остро виступили проти того, то чейже цей послух, як учить сталий досвід, полишає кождому цілковиту й необмежену свободу в тих справах, котрі не дотичать релігії.*)।

Чи можна се ще ясніше висказати? Справи, котрі не доторкають релігії, се чисто світські, чисто політичні справи. В них по словам Папи кождий католик має повну й необмежену свободу. Отже в таких справах він від Церкви цілком незалежний.

4. Все, що досі було сказане про поодинокі особи, відноситься також до політичних організацій, товариств, партій і т. д. Бо католики через те, що організуються в товариства або партії, не усуваються зпід юрисдикції Церкви. Як отже поодинокий католик у приватнім і публичнім життю в чисто релігійних справах повинен слухати тільки Церкви, в справах мішаних також і Церкви, а натомість в справах чисто світських католик від Церкви

*) Archiv für kath. Kirchenrecht (Bd. 87) 1907, стор. 287.

незалежний, — таксамо й політичні організації й товариства католиків в чисто релігійних справах мусять повинуватися виключно Церкві а в мішаних також Церкві та заступати її права на тім полі. Натомість в чисто політичних річах вони мають вільну руку так, як ми чули вже про це висше від кардинала Францеліна.

Тому закид про залежність політичних католицьких партій й організацій, який все з різних сторін повторюють, що вони, мовляв, йдуть на ув'язи Церкви і що ті партії це політичні „трабанти“ єпископів і т. п. — се лиш пуста балаканина й незугарна спроба дискредитування цих організацій. Їх залежність не сягає далше ніж поодиноких католиків і розтягається тільки на чисто релігійні і церковно-політичні або мішані справи. В тих останніх лиш остільки, оскільки входять в гру права релігії й Церкви. Така залежність для католицької партії самозрозуміла, коли вона не хоче сама себе заперечувати й стратити рацію існування як окрема партія. Для того католики лучаться в політичнім життю у свою власну партію, щоб боронити цінности своєї релігії й вести політику після своїх засад. У всіх інших справах, т. зн. у всіх чисто політичних справах, католицькі партії таксамо незалежні і самостійні як ліберальні й соціялістичні організації.

5. Коли кажемо, що католик і католицький політик у справах чисто дочасних від Церкви зовсім незалежні, то це відноситься до політичної діяльності її *п р е д м е т у* або щодо її *р о д у е x s u a s p e c i e i. e. i n a b s t r a c t o*). Чи те саме можна сказати про сю чисто дочасну діяльність що до її *п р е д м е т у i n c o n c r e t o* (в поодиноких випадках), то се залежить від того, яка буде відповідь на *н е в и р і ш е н е* ще питання, чи існують конкретні поступки етично індиферентні (байдужі). Колиб якась чинність могла бути етично рівнодушна не тільки щодо предмету, але також щодо наміру та супроводячих її обставин, тоді чисто політична чинність моглаб бути незалежна від морального права під кожним оглядом. Тоді стичність між ними булаб чисто негативна в тім значінню, що політично чинний католик, як кождий інший чоловік має обовязок бодай непоповняти гріха підчас виконування своїх чисто світських занять.

Кодж приймемо разом з більшістю теологів, що нема конкретних чинів, котрі булиб зі становища етики байдужі, і що є лиш поступовання етично добре, або етично зле, тоді католицький політик і взагалі політично чинний католик, що займається справами чисто світськими, стрічається з моральним правом позитивно, іменно

остільки, оскільки разом з іншими людьми має обов'язок все поступати морально, без огляду на те, що се за чинність. А коли навіть чинність щодо свого предмету і супроводячих обставин булаб етично рівнодушна, тоді бодай намір, для якого чисто політична чинність dokonується, повинен бути етично все добрий. Отже моральне право є тим, що також при найбільше світській діяльності зобов'язує мати добрі наміри.

Те саме моральне право каже йому, котрі наміри добрі або злі. Католицька Церква се той сторож морального права, котрий рішає, чи політичний діяч відповів тим вимогам чи ні. Та вже зовсім певно прислугує Церкві право рішати *in foro interno*, в області совісти. Тому всі католики, між ними й політично діяльні мусять сповідатися зі всіх тяжких гріхів, значить і тих, котрі поповнили в своїй найбільше світській і найбільше земській діяльності. В область зовнішнього права (*in forum externum*) паде така обтяжена гріхом чинність лиш тоді, коли через неї загрожене загальне добро Церкви. Чи і коли лучається такий випадок, в се не будемо тут входити.

Обов'язок етичного поступовання і в світській діяльності відноситься не лиш до політиків, але також до всіх людей без виїмку. Обов'язок цей полягає не на тім, щоби предмети сеї діяльності, т. зн. світські чи політичні справи

мали бути залежні від Церкви, але на тім, щоб полагоджування тих справ під оглядом етичним було без закиду. Проект будови залізниці або гостинця це справа чисто світська і що до неї Церква й релігія не мають нічого до говорення. Але щоб і виконування сего проекту будови було з етичного боку без закиду, також мотиви, для яких цей політик той чи інший проект обстоює, як також обставини серед яких він заявляється за проектом, під оглядом етичним мусять бути без закиду. Бо колиб політик займав у тій справі таке чи інше становище нпр. з пімсти або щоби шкодити певним місцевостям чи фірмам, тоді його поступовання сталоб погане не тому, що проект будови має щось спільного з релігією, але тому, що морально зла булаб інтенція політика, який обстоює цей проект.

6. Дотеперішні міркування pozwalają нам спростувати й осудити думку висказувану не раз добрими і навіть дуже добрими католиками. Не раз говорилося й говориться декуди ще й тепер: „Папа, єпископи і священники се Богом дані провідники католиків також в життю публичнім, в життю політичнім“. Чи цей погляд правдивий? Він щоправда сказаний в добрій вірі, одначе занадто загальниковий і тому змішує правду з фальшом. Вистарчить на підставі сего, що досі сказано, розріжнити певні очевидні річи — і справа зараз виясниться. Папа, єпископи і з ними священники це

Богом дані провідники католиків також у життю публичнім, політичнім, коли мова про справи чисто релігійні й мішані. В тім значінню цей погляд очевидно правдивий. Одначе він стає фальшивий і то цілком фальшивий, коли сим хочеться сказати, що клер також у справах чисто світських, політичних Богом даний провідник католиків. Клер таким провідником не є і не хоче бути. Що більше! Це булоб нещастям для релігії й Церкви, колиб духовенство все і всюди силою свого становища й уряду виступало як провідник в чисто політичних справах. Через те в народі повсталоб переконання, що Церква і католицька політична партія се одно й те саме, переконання, котре для Церкви моглоб мати найпогубніші наслідки. Політичне життя є і все буде ховзьким ледом. Се країна необмежених можливостей і найбільш яскравих противенств. Політична партія, котра через велику виборчу побіду стала майже всемогуча, при слідуючих виборах може бути ганебно розторощена і розбита. Політичних проводирів, котрих маси сьогодні на руках носять і майже обожають, завтра можуть їх ті самі химерні маси покинути. Настрої товпи необчислимі і непевні. Це булоб нещастям, коли долю Церкви хотівби хтось повірити політичній партії або взагалі тісно злучити з її розвитком чи занепадом. За всі помилки в політичній області мусілаб покутувати Церква, не говорячи вже про се, що

маси почалиб утотожнювати релігію з політикою.

7. Коли єпископи і священники не є Богом призначеними провідниками в чисто політичних справах, то з цього слідує далше, що католики не мусять належати до тої самої партії, її слухати й мати ті самі політичні погляди та переконання, що священники. Щоправда в справах чисто релігійних і церковно-політичних оскільки хочуть бути католиками мусять слухати клеру, але в справах чисто світських, чисто політичних мають цілковиту свободу.

Щож до приналежности до партії, то і духовні і світські люди обовязані очевидно належати до таких партій, котрі боронять прав Церкви. Коли таких партій є більше, то кождий може прилучитися до котрої хоче. Коли є лиш одна, тоді духовні і світські з konieczности мусять прилучитися до тої одної партії.

V. РЕЛІГІЯ Й УЧАСТЬ В ПУБЛИЧНІМ ЖИТТЮ.

Стверджуючи, що релігія має деви́чим до діла з політикою, відповідаємо тимсамим на питання, чи католик повинен брати участь в політичнм життю, чи ні.

Отже кажу: К а т о л и к не тільки має право, але й обовя-

зок, і то не тільки горожанський, але також обов'язок совісти, брати участь в політичній життю. — Безумовно, доки політика була справою виключно пануючого і його дорадників і нарід не мав жадного впливу на неї, доти не могло бути мови про обов'язок участі в політичній життю, бо „*ad impossibile nemo tenetur*“ (нікого не можна зобов'язувати до річий неможливих).

Одначе відколи нарід майже у всіх державах через своїх послів має рішучий вплив на напрям політики, відколи в багатьох державах існує республіканська форма правління, введено загальне право голосування і повнота державної влади фактично найшлася в руках народу, котрий виконує її через послів і правительство установлене за їх справою, — від тоді участь католиків у публичній життю треба вважати обов'язком їх совісти. Чому?

Не говорю тепер про політичні, економічні, фінансові і суспільні причини, задля яких католики мусять брати участь в політичній життю. Хочу навести виключно лиш релігійні причини.

1. На жершій місци назву тут добро Церкви і самих католиків. Треба тільки застановитися, до чогоб се довело, колиб католики зовсім усунулися від політичного життя. Це означалоб,

що католики державну власть або її виконання передають некатоликам, або тим, що є католиками лиш з імени і з метрик а не з переконання і поступовання. Це значилоб, що католики передають ціле законодавство ворогам католиків, або таким, що Церквою зовсім не інтересуються. Це значилоби, що католики зрікаються законів, які боронять релігію й релігійні інституції, або полишають ухвалювання таких законів волі своїх ворогів. Це значилоби, що католики без боротьби дають своїм ворогам можливість забезпечити собі всі користи політичні, економічні, суспільні, фінансові (податкові закони!) користи і дозволяють, усі тягарі під тим оглядом звалити на свої плечі. Це значилоби, що католики дозволяють без боротьби своїм ворогам обсаджувати їх людьми всі посади, урядничі і шкільні та добродушно і потульно дозволяють, щоб від тих посад виключено католиків і їх дітей. Якій булиб наслідки того? Такі, що Церква лишиться без опіки й не буде кому боронити її прав, її свободи і власности, що ніхто не стане в обороні публичної моралі, що згіршення буде панюшитися прилюдно, що у вищих і нищих школах буде вільно публично поборювати релігію і моральність та топтати їх ногами, що під опікою держави зростати буде покоління без Бога і без етики. Самі католики будуть тоді зіпхнуті до

категорії горожан другої класи, коли не до ряду гетьотів і паріїв. Католики не зможуть тоді нічого доробитися, будуть мати замкнений доступ до державних урядів й інших посад, а хто пристане до них, буде чоловіком страченим під оглядом суспільним й економічним або понесе значні шкоди. Хто отже схоче в життю піти наперед, хто схоче доробитися, забезпечити собі й родині будучність, дістати становище урядника або учителя, хто схоче вище піднятися на суспільній драбині, той буде мусіти або виречися католицької релігії або бодай на зовні так поступати, начеб він не був католиком.

Хто над усім тим призадумается, цей мусить признати, що вже сам інстинкт самозбереження і найзвичайніша та добре зрозуміла любов власна і перед усім любов Церкви та її інституцій накладає на католиків обов'язок брати енергійну участь у політичній життю а не безчинно йому приглядатися!

2. Питаю дальше: Чи католик має обов'язок боронити свою Церкву, заступатися за неї бодай тоді, коли на неї наступають? Хто католик, той може лише відповісти на це питання повним: Так! Отже фактом є, що від десятків літ існують певні політичні партії, котрі виповіли Церкві найзавзятішу боротьбу і хочуть позбавити її прав, свободи і власности. Особливо від повоєнного пе-

ревороту релігійна боротьба набрала таких форм, що в багатьох краях хочуть винищити християнство і Церкву. Вистарчить вказати на правительство „рад“ на Мадярщині, на огидні страхіння большевицького режиму в ССРСР, на злочини в Мехіку, що кличуть до неба о пімсту і заперечують всяку цивілізацію, де між теперішнім правлінням і католиками розгоріла боротьба на життя і смерть.*)

Нехай ніхто не говорить: „Ей, та се діється дуже далеко від нас; у нас до такого не дійде!“ Не можна обманювати себе, бо певні партії сего напевно дуже собі бажають. Або чиж навіть у католицькій Австрії не впали ославлені слова: „З католиками треба поговорити по мексиканськи!“ Позвольмо лиш тим партіям порости в піря і допустім до того, щоб вони взяли власть у державі у свої руки, тоді скоро побачимо, що стріне нас така сама доля, яка стрінула католиків в ССРСР. А ті партії зростуть і сягнуть по власть у державі тоді, коли ми католики усунемося від політичного життя і дозволимо, щоб відносини так укладалися, як се декому подобається.

Кому отже залежить на тім, щоб Церква існувала в поодиноких краях,

*) Від часу, коли се налісано, впав большевизм на Мадярщині й побідили католики в Мехіку. Та розуміється, се не виключає повстання в світі нових небезпек для Церкви. — Ред. „Н. Зорі“.

той мусить стати в її обороні. В який же спосіб католик має боронити Церкву?

Ми не можемо брати за кріси й револьвери і не будемо зі зброєю в руках гнобити ворогів релігії або вистрілювати їх. Се бувби морд, а ніхто так не брідиться убиванням як Церква. Ми маємо тільки одну зброю й одну оборону. Вона полягає в тому, що все, що католицьке і по католицьки відчуває, нехай зорганізується в одну велику політичну партію, нехай користує з виборчого права і з виборчою карткою голосує лиш на тих послів, котрі як вірні сини Церкви з непохитною силою станулиб у парламентах в обороні прав релігії. Одиначе про таку оборону не може бути мови, доки католики, і то всі католики, не зачнуть брати участі і то як найживішої участі, в політичній життю. А коли така оборона Церкви се релігійний обов'язок, то участь у політичній життю се також релігійний обов'язок.

3. І знов питаю: Чи католицький муж, католицька жінка має обов'язок наказаний релігією боронити християнського супружжя, християнської школи, боронити життя дітей ще не народжених і т. д.? Католики можуть дати лише притакуючу відповідь. Коли так, то треба брати участь у політичній життю, треба людей освідомлювати, повчати,

агітувати, треба зорганізувати все, що ще католицьке, що ще думає і відчуває по католицьки, зорганізувати у великій політичній католицькій партії і з виборчою карткою в руці боронити святости супружжа, родини, виховання дітей і недоторкаємости невиданого ще на світ життя під серцем материй. Відомо чейже, що власне ті інституції християнської релігії сьогодні — предметом нападів дикого фанатизму. Мається не раз вражіння, що редактори декотрих часописів, виступаючи проти святощів нашої релігії, дістали напад божевілля. Усуватися від оборони тих дібр, або стояти осторонь се булаб не тільки трусливість і занедбання обовязку, але зрада найсвятіших інтересів. Якжеж промовив Папа Пій XI. дня 30. вересня 1926 р. до членів католицької організації мушин в Італії? „Добро загалу відноситься до „поліс“, до держави, народу, суспільности в найширшім того слова значінню. Якжеж мігби хтось бути байдужим до справ найбільших і найважливіших, при котрих любов ближнього накладає найтяжчі обовязки, справ, у котрих розходиться про найвищі добра, які нам дав Бог і котрі рішають про добро родини, одиниць і навіть про інтереси самої релігії“?*)

*) Після тексту, оголошеного в „Schweizerische Kirchenztg“ 1927, Ч. 2, стор. 11.

4. Вкінці ще одно. Чи католик обов'язаний старатися про те, щоб його на-рід зберіг віру й моральність і чи обов'язаний по своїм силам віддаляти все те, що моглоб їм пошкодити? Коли нема сумніву, що й на се питання католики відповідать „так“, тоді участь у політичнім життю се обов'язок совісти і то обов'язок великий і важний! Щоби про се переконатися, треба тільки усвідомити собі, що від кількадесяти літ до сьогодні існують партії, товариства й організації, котрі поширюють світогляди, які мусять затроїти ціле релігійно-моральне життя народу, колиб маси ними перенялися. Прошу тільки подумати про світогляд лібералізму, соціал-демократії, комунізму, вільнодумства і т. д. Чейже вже нині маємо нераз нагоду переконатися, які овочі дозрівають в тих кругах, до котрих ті погляди вже вдерлися. Чиж уже сьогодні з найбільшим болем серця не приневолені ми ствердити, що в дуже короткім часі з католиків виростають скінчені погани, котрі в нічім не уступають старинним поганам, навіть у зіпсуттю? Чиж не бачимо, що там, де ворожі релігії організації чи партії без перешкоди можуть вести свою юдину, руїнницьку роботу, католицькі околиці і місцевости стають поганськими і наче місійними теренами, до котрих священник часто не має доступу?

Застановімся тепер добре, що сталосяб, колиб ми католики цілком усунулися від політичного життя, чи то з „принципу“, чи зі злости, чи з розчарування, чи під впливом знеохочення. Лише безмежна наївність моглаби припускати, що політичні відносини тоді, самі від себе уложаться так, як повинні.

Колиб всі горожани в державі були добрими католиками, колиб в них жив, не старий Адам, але райська невинність, тоді такі воздушні замки може булиб дійсністю. Доки одначе горожане держави се люди зі всіма можливими пристрастями, доки існують ворожі релігії, партії й організації, доти клич: „Усунутися зі всього політичного життя до затишного дому і спокійної Церкви“ буде тільки висловом неімовірної короткозорости і катастрофального засліплення, хочаб воно було навіть виголошуване в добрій вірі. Дехто обіцяє собі, що тоді політичні відносини налагодяться „самі через себе“. Тимчасом кождий на пальцях може вичислити наслідки, які таке незаінтересування може потягнути за собою.

Коли католики усунуться від політичного життя, тоді політичний провід народу перейде від католиків і їх приятелів до рук ворогів католицизму. Ворожі релігії партії могтимуть свобідно, без боротьби і стриму, переводити свою програму, навіть в точках спрямованих про-

ти віри і божого, морального права, проти Церкви та її установ! Щоб діло знищення могло бути лекше й основніше переведене, дозволю тим партіям не лиш під охороною модерного права зборів, свободи друку, свободи слова без перешкод продовжати їх руїнницьку роботу, але даймо їм ще в руки весь державний апарат, парламент, судівництво й адміністраційні органи... Словом, ми католики віддаймо себе і нашу Церкву на ласку і не ласку ворогів релігії й даймо їм ще до того добровільно в руки всі засоби, щоб на нас могли грянути всі страхіття „культуркампфу“ і навіть дійсного переслідування християн! Колиб і це не значило, що католики самі виховують собі катів і руїників Церкви, то в таким разі не знаю вже що казати...

Як нарід мусить втратити незалежність і може навіть перестати існувати, коли, нападений другим народом, не спроможеться на оборону, таксамо, думаючи по людськи — сталобся з католицькою вірою, з христ. моралю даного народу, коли протирелігійні партії, ті найвищі скарби, руйнують і нищать, а католики не організують оборони, тільки без боротьби сходять з поля бою і допускають до релігійно-морального банкруцтва у себе і в своїм народі. Чекати в таким разі, що Бог зішле чудо і не допустить до знищення, а самим сидіти безчинно заложивши ру-

ки, значилоб — допускатися гріха спокушування Бога. В першій мірі ми самі повинні робити се, що в наших силах і просити Бога про се, чого ми не в силі самі довершити, тоді можемо бути певні, що Бог зробить се, чого ми не могли зробити. Тому ніяке умучення, ніяке знеохочення, ніякі невдачі й розчарування не можуть дозволити католикам усунутися від політичного життя. Кличем католиків повинно бути: не зменшення але збільшення участі в політичнім життю, не для амбіції, чи наживи, не для досягнення мандату і посольських дієт, але з чистих мотивів, з почуття релігійного обов'язку совісти, бо се конечно для загального добра, держави і Церкви, бо тут йде про охорону найсвятіших діб народу!

VI. РЕЛІГІЯ І ПАРТІЙНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ВЗАГАЛІ.

Коли релігія має не в однім до діла з політикою, то тимсамим мусить забирати голос у справі приступлення католика до політичної партії або організації. Чи вільно католикові приступити до якоїсь політичної партії або організації, чи не вільно, залежить безумовно від того, яке становище займає дана партія чи організація супроти релігії. Одначе

на основі чого оцінюється це становище? В першій мірі очевидно на основі програми партії, на основі статутів організації. Бо це, на основі чого партія стає партією, що організації надає питомий характер, це на чім опирається її існування — у змістовлюється в цілі; яку ставить собі партія чи організація. Це знова уняте в програмі партії, в статутах організації, якби там вона не називалася. Тому становище до релігії треба оцінювати передовсім на основі статутів. Говорю „передовсім“ а не „виключно“. Бо крім того треба взяти ще під увагу також це, яке на ділі становище до релігії займають провідники, члени партії та партійна преса і то не тільки тут і там, але з правила. Коли управа партії й партійна преса держаться програми, тоді фактичне становище партії супроти релігії буде згідне з напрямними програми. Але легко може лучитися, що програма партії чи організації нічо не говорить про своє відношення до релігії, або висловлюється недокладно при помочи фраз або двозначно; тоді знаком, по котрім пізнаємо духа, який панує в даній партії чи організації, буде фактичне поведення провідників, членів партії й партійних органів в справах релігії. Тому, коли зайде потреба оцінити від-

ношення до релігії певної партії чи організації, тоді треба взяти під увагу не лиш партійну програму, але також фактичне поведення партійних чинників.

Стисло беручи, партія чи організація може зайняти супроти Церкви й релігії трояке становище: 1) або обстоює Церкву та її права і признає авторитет Церкви у всіх тих справах, в котрих треба Церкву слухати, — тоді мається до діла з партією виразно релігії прихильною, з католицькою організацією. 2) Або вона зовсім не інтересується релігійно-моральними питаннями, і не виступає ані в обороні Церкви та її справ ані проти них — і тоді маємо до діла з т. зв. неутральною, чисто політичною, чисто господарською партією чи організацією. 3) Або вона поборює Церкву і релігію — і тоді маємо партію виразно релігії ворожу.

Коли зробимо таке ясне розрізнення, тоді вже не тяжко очеркнути, чим треба руководитися після вимог релігії у виборі якоїсь політичної партії чи організації.*)

1. Перша засада така, що Церква

*) Хоч як докладно проф. Коплер обробив свій твір, то не предвидів одної можливості, а саме такої партії, чи організації, яка обстоює дві воюючі з собою Церкви й стоячи формально на становищі релігійнім, у своїй пресі ширить ворожу релігії моністичну пропаганду. Таку незвичайну появу можемо обсервувати в нашм публичнім життю. — Ред.

має не тільки право але й обов'язок прослідити, чи програма, статuti якоїсь партії й організації не противляться науці католицької віри і моралі, божому та церковному праву! Церква не могла би сповняти порученого їй Христом завдання, колиб не мала права і спромоги провірювати партійні програми й організаційні статuti щодо їх релігійно-моральної сторони й видавати в тій справі осуди, обов'язуючі всіх католиків. Бо завдання Церкви лежить саме в тому, щоб берегти скарб віри (депозитум фідей) від всякого схиблення та вести вірних дорогою спасення. Церква не може чей же спокійно і безчинно приглядатися, як протирелігійні партії й товариства підкопують віру й мораль католиків. Коли Церква має право провірювати книжки й часописи, чи їх зміст не противиться науці віри й моралі і залежно від вислідів перевірки може заборонити вірним читати такі письма, таксамо має вона право провірювати партійні програми і статuti та в разі потреби заборонити вірним приступати до таких організацій.

2. З хвилиною, коли Церква висказалася, що якась наука, якась система, якийсь світогляд, або якась організація противиться науці віри, моралі, божому або церковному праву, тоді католики в своїй совісті обов'язані до послуху. Вони обов'язані відкинути такі науки і по-

гляди та послідовно уникати всіх таких партій чи організацій, котрі побудовані на таких, опрокинутих Церквою науках і стараються їх поширити.

Під тим оглядом Церква опрокинула вже пр. системи лібералізму, соціалізму і комунізму, осудила організації масонів, карбонаріїв, нігілістів й анархістів. Як не може католик бути членом вільномулярської льожи ні нігілістичної чи анархістичної організації, коли не хоче допуститися тяжкого гріху і стягнути на себе церковних кар, таксамо не може визнавати засад лібералізму, соціалізму й комунізму, коли не хоче прогрішитися проти католицької віри. Колиж не вільно йому поділяти засади сих опрокинутих Церквою системів, то ясно, що він не може бути також членом партії або організації, котра голосить і заступає власне такі погляди й домагання сих осуджених системів і старається їх здійснити.

3. Колиб навіть Церква урядово не висказалася щодо якоїсь партії чи організації, то мимо того не вільно належати до таких організацій з хвилею, коли виявиться їх протирелігійний характер. Бо це чей же самозрозуміле, що ніякий католик не може належати до такої партії й організації, котра поборює католицьку науку віри й моралі, та бо-

ж е й ц е р к о в н е п р а в о. Коли католик зобов'язаний визнавати та боронити свою віру, коли має обов'язок жити після приписів своєї віри, тоді рівночасно не може він ту саму віру й науку моралі поборювати і підкопувати. А власне так поступає той католик, котрий приступає до партії ворожої релігії. Бо вступаючи в члени такої партії і зміцнюючи її фінансово та віддаючи такий партії свій голос, він помагає їй у боротьбі з вірою і моралю й навіть сам бере участь в тій боротьбі і стає співвинний всіх тих спустошень, які така партія наносить в області релігії.

Під сим оглядом справджується, не знати вже котрий раз всім добре відоме слово Христа, що двом панам рівночасно не можна служити. Не можна бути в приватнім життю католиком, а в публичнім життю йти в однім ряді з ворогами католиків. Не можна вдома бути з а Христом, а поза домом п р о т и Христа. Не можна в чотирьох стінах свого дому жити як християнин, а поза ними виступати як поганин. Не можна рівночасно згинати коліна перед Богом і перед Ваалом. Хто так поступає, сей хоче чи не хоче, стає Юдою, зрадником Того, котрий сказав: „Хто не зі Мною, сей проти Мене (Мат. 12, 30) і: „Хто виречеться Мене перед людьми, сего виречуся і Я перед Моїм Вітцем, котрий на небесіх“ (Мат. 10, 33).

4. Правда, може лучитися, що хтось під впливом террору знайдеться в примусовім положенні і мусить пристати до протирелігійної організації. Бож ми діждалися вже сего, що католицькі робітники й робітниці дуже часто не мали іншого виходу як: або записатися до червоного професійного союзу, або бути позбавленим праці й засобів до життя. В таких випадках, в котрих стероризований, наразивби себе і свою родину на тяжкі матеріяльні страти або навіть на нужду, коли не вписавсяб до червоної організації, християнська наука моральности дозволяє пристати до такої партії але під такими услів'ями:

а) Перша умова, щоби приступлення було лиш зовнішнє, ніколи також внутрішнє, т. зн. щоб стероризований не приймав серцем, ні не признавав протирелігійної програми чи протицерковних статутів і не погоджувався на них. Щодо припинання протирелігійних поглядів і жадань не може бути і нема жадного такого террору, бо внутрішніх переконань не можна вимусити.

б) Друга умова така, щоб чисто зовнішня приналежність до протирелігійної партії чи організації тривала лиш так довго, як довго заходить примусове положення. З хвилиною коли террор устане або можна від нього увільнитися, мусить

також скінчитися й чисто зовнішнє членство, бо відпала одинока причина, котра з морального боку оправдувала приналежність до такої партії.

в) Вкінці 3-та умова вимагає, щоб той, хто приступив під терором до протирелігійної партії чи організації, з причин переходових і чисто зовнішніх, не потерпів шкоди на вірі і моральности. Він мусить уникати всего, що моглоб захитати в нього віру й підкопати його моральність. Не вільно йому отже тримати протирелігійних часописів і противних християнській моралі писем партії або організації. Колиб йому такі брошури або газети насильно накинено, то не вільно йому їх читати, ні давати родині чи другим. Не вільно йому ходити на зібрання протирелігійного характеру. А колиб його до сего змушувано, то він повинен забезпечитися від небезпеки, загрожуючої його вірі, дбаючи про відповідне дальше укріплювання себе у вірі.

Що під вичисленими умовами можна толерувати чисто зовнішню приналежність до протирелігійної організації дасться заключити з оречення Св. Офіції з 19. січня 1896 р. (Archiv für Aath. Kirchenrecht, том 76. ст. 303). На питання, чи католик, котрий в добрій вірі приступив до організації, осудженої Церквою, може згодитися, щоб його призвище видніло на лісті членів і чи може дальше

платити членську вкладку, відповідь звучала:

В засаді це заборонене, одна-
че можна се толерувати, коли зайдуть
слідуючі обставини: 1) Що хтось при-
ступив до організації в добрій вірі т. зн.
в тім переконанню, що це дозволене; 2)
що запобіг можливому згіршенню, за-
являючи, що вкладки платить лиш то-
му, щоб уникнути тяжких шкід, що на-
томість позатим не має жадних інших
взаємин з організацією; 3) що через ви-
ступлення наразив би на тяжкі страти
себе і родину; 4) що не заходить жадна
небезпека зіпсуття під оглядом віри й
моралі як для вписаного так і для його
родини.

Поза тим випадком примусу жадно-
му католикови не вільно бути членом
ворожої для релігії організації.

5. То може вільно прилучитися бо-
дай зовнішно до такої організації чисто
політичної, чисто економічної, котра в
справах релігійних і в справах віри за-
ховується неутрально і байдуже?

Перед сего рода організаціями тре-
ба передовсім матися на осторожности,
бо дуже часто вони не те, за що себе
подають і не дотримують того, що го-
ворить і що обіцяє їх назва. Нерідко по-
казується пізніше, що се наче приго-
товні кадри і вирівнувачі ґрунту для лі-
беральних або соціялістичних партій. В

такім разі очевидно добровільно до них вступати не вільно.

Припустім одначе, що мається до діла з організаціями, котрі на правду мають чисто економічні або чисто політичні цілі і релігійних справ зовсім не рухають. І в таких випадках треба придержуватися слідуючих засад:

а) Щоб католик міг записатися до таких організацій, невідкличною умовиною мусить бути се, щоб вони принайменше не мали нічого такого, що противиться приписам католицької віри.

б) Коли се услів'я сповнене, тоді католик може вступити до такої організації, котра в релігійних справах бодай неутральна, а є організацією становою або професійною, щоб могли боронити слущних інтересів свого стану чи звання. Одначе де істнують цего рода католицькі або християнські організації, там треба дати їм першенство перед неутральними організаціями і всіми силами стреміти до того, щоб католики до них вступали.

в) Коли натомість мова про політичну партію, державну або краєву, котра своєю діяльністю обіймає тільки справи світські й котра не дбає про релігійні справи, тоді католикови в засаді не вільно до неї належати. А то з тої причини, що католик обовязаний по своїй силі дбати передовсім про релігійно-моральні справи народу а не лише

про економічні. Коли отже католик в політичнім життю вступить до неутральної або під релігійним оглядом байдужої партії, то цілу свою політичну діяльність виконує в тій партії, й через ту партію та її послів. Ті знова маючи перед очима лиш економічні справи, занедбують релігійні інтереси. Отже католик, що належить до такої партії, мусівби в політичнім життю займати таку поставу, що дбавби лиш про світські й дочасні справи, а релігійно-моральні полишавби ласці долі. Це знов означалоб у католика грубе занедбання обовязків у публичнім життю. Вступати отже до такої організації в засаді не може бути дозволене, бо це потягає за собою з конечности тяжке занедбання обовязків. Кажу: в з а с а д і. Бо колиб десь не було взагалі жадної партії, котра бралаби в оборону релігійно-моральні справи, а істнували тільки протирелігійні й під оглядом релігійним неутральні партії, тоді католик мігби й навіть подекуди мусівби вступити до неутральної партії, щоб бодай допомогти в запобіженню поширення більшого зла.

6. З того, що ми сказали, слідує само собою, що католик може належати лиш до католицької партії, к а т о л и ц ь к о ї бодай в тім значінню, що в публичнім життю і в законодатних тілах вона стає в обороні прав і дїбр

католицької Церкви. Де таких католицьких або християнських партій більше, там католик може свobodно вибирати, до котрої з них приступити. Де натомість є лиш одна політична католицька організація чи партія, там всі католики і ті що бажають працювати в католицькій дусі, мусять опинитися в рядах цієї одної партії і лиш її підпірати. А коли десь нема жадної католицької партії, тоді католик може вступити до партії і під релігійним оглядом неутральної. Під певними умовами навіть повинен се зробити, іменно тоді, коли це конечно для відвернення від Церкви й держави більшого нещастя, як це ми вгорі сказали.

VII. РЕЛІГІЯ А ПРИНАЛЕЖНІСТЬ ДО СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

Сьогодні тут і там можна почути голоси, що ми повинні змінити своє відношення до соціал-демократії. Особливо певні сфери у Відні по висліді виборів до Національної Ради в квітні 1927 року висунули таке домагання і почали на сю тему дискусію. Говориться, що католики, а передовсім священики повинні доконче негайно зайняти інше становище супроти соціалістів, коли не хочуть, щоб Церква втратила всіх робітників, організованих червоними і взагалі, коли не хочуть допустити до занепаду західної цивілізації. Становище, яке су-

проти соціалістів займала досі церковна наука і практика, на думку деяких людей цілком хибне.*) На шпальтах згаданого часопису переведено над цією справою довгу дискусію, підчас котрої були голоси, що Церква, а в першій мірі священство, може і повинно залишити боротьбу зі соціалізмом, бо хоч Церква і католицизм щоправда не може погодитися з соціалістичним світоглядом, то з соціалістичною партією може порозумітися; принайменше така можливість є, згідно — треба до цього шукати доріг і способів.

Я мусів би відступити від теми, колиб хотів навести, все те, що сказано в згаданім часописі про нове відношення католиків а передовсім католицького духовенства до соціальної демократії та колиб я схотів се розібрати і прослідити так, щоб відділити правду від фальшу. Одначе в сих міркуваннях розходиться лиш про се, щоб пізнати, що по правилам християнської етики треба думати про належання до політичних партій й організацій і як в тій справі треба поводитися. Тому з точки погляду нового відношення до соціалістичної демократії розглянемо питання, чи Церква і разом з Церквою моральна теологія мали рацію, коли досі твердили, що католикови не вільно належати до соціалістичної партії, чи до соціал-демократичної органі-

*) Der Seelsorger. Рік вид. III. ч. 6, Стр. 181,

зації, чи може під тим оглядом повинні змінити свій погляд.

Католицький священик в сій справі ані на хвилю не може мати жадних неясностей ані сумнівів.

Як довго соціалдемократія залишається тим, чим вона була досі, так довго допускається гріха і то тяжкого, хто вступає до соціалістичної, партії або організації, хіба, що заходить примусове положення. Про це ми вже вище сказали те, що треба було сказати.

Цей погляд можна доказати з цілою певністю, якої тільки можна собі бажати, без огляду на се, чи під соціалдемократією будемо розуміти соціалістичний світогляд, чи соціалістичну партію.

(Під соціал-демократією не можна нічо інше розуміти, як лиш соціалістичний світогляд або соціалістичну партію. Це бувби очевидний нонсенс, колиб під соціалдемократією розуміти просто „робітників“, „робітничий стан“ чи „пролетаріят“. Бо по перше це неправда, начеб соціалдемократія була тесаме, що робітники. Вправді діячі соціал-демократичної партії і соціалістична преса так удають, немовби тільки вони самі були заступниками робітничої класи, немовби тільки в їх партії були робітники й більше ніде, немовби тільки вони й більше ніхто не

боронив прав робітників. Та хоч як ревно стараються вмовити народови цей погляд, то він правдивий не є. Бо є також інші робітники, не лиш ті, що належать до червоних організацій. Хоч сі нечервоні робітники нині ще в меншості, то поза соціалдемократичною партією є ще інші партії, котрі боронять прав робітників і стремлять до того, щоби здійснити їх слушні права. Велику частину суспільного законодавства, корисного для робітників, ухвалено б е з соціалдемократії і навіть п р о т и її волі. Треба тільки жаліти, що також священики так пишуть і говорять, немовби лиш тільки сама соціалдемократія брала в оборону інтерес робітників і немовби лиш її заходам треба було завдячувати те, що робітники осягнули в поправі свого положення. Хто так говорить і пише, сей, хоче чи не хоче, помагає лиш соціялістам скріпляти їх свідоме суггерування широких мас народа і стає посередно наганячем соціалдемократії. Та навіть поминувши все, соціал-демократії не можна утотожнювати з робітництвом тому, бо в такому разі питання, чи католик може належати до соціалдемократії, змінилосяб на інше питання: чи католик може вступити до робітничого стану або бути робітником. Це питання булоб очевидно таке наївне, що зовсім не заслуговувалоб на розбір, бо відповідь на нього самозрозуміла.

1. Передовсім без пояснень ясно, що жаден католик не може прийняти світогляду соціалдемократії, щоб не перестати бути католиком. Приняття цього світогляду булоб рівнозначне не лише з відступством від катол. Церкви і християнства взагалі, але це булоб визнанням скінченого невірства або атеїзму.

Як це соціалістичні писателі безпереривно підчеркують пролетарський соціалізм є вимислом і надбудовою т. зв. матеріялістичного розуміння історії і на нім спирається, т. зн. на ґрунті найбільш ялового матеріялізму з тим, що кождочасний стан умової культури даного народу є лиш відбиткою і відзеркаленням економічних відносин даної епохи. По думці сего світогляду існує тільки матерія і рух. Нема — каже він — нічого духового, нічо вічного, нічого незмінного; нема Бога, нема Трьох Осіб в Бозі, нема Божого Сина, що став чоловіком, щоб нас відкупити, нема божого Провидіння, нема відповідальности перед Богом, нема ні неба ні пекла, взагалі нема вічності, тому нема також позагробового життя, нема воскресення тіл. Людська душа не є ні духова, ні свободна, ні безсмертна, вона є лиш така собі функція, або сума чинностей мозку й нервної системи, а чоловік се лиш ссуче звіря, котре вміє просто ходити і котре повстає й тине так само як кожна інша звірина.

Що в сій системі нема місця для христіянства і Церкви з її інституціями це річ ясна; бо цеж тільки людські твори, а не діла божі, отже в них тільки само правди, що в фетишизмі деяких муринських племен в Африці. Зайва річ ще раз підчеркувати, що такий світогляд змітає не лиш католицьку віру, але взагалі всяку релігію й голосить скінчене невірство.

Очевидно разом з релігією пропадає також всяка мораль і як стара ганчірка вандрує на смітник. Зі становища матеріалістичного розуміння історії це зовсім консеквентне. Коли нема Бога, то очевидно нема ніяких Божих заповідий, ані жадного божого права, природного ані надприродного. З тої самої причини не може бути також мови про відповідальність перед Богом, про божий суд, про нагороду або кару поза гробом і тимсамим кінчиться також всяке моральне право. З цілої „моралі“ або „етики“ залишаються хіба лиш правила доброго тону, обичаї й звичаї, форми й звички, які очевидно таксамо змінні, як змінні часи й обставини, серед котрих люди живуть. Тоді моральне це, що в даній хвилі вважається моральним, як це голосять Бебель й Енгельс та інші соціалістичні письменники.

Розуміється, що хто признається до такого соціалістичного світогляду, цей

вже не католик, він заперечує Бога, він скінчений атеїст. І хочби ще називав себе католиком і носив в кишені католицьку метрику, то він фактично вже не є членом католицької Церкви, бо через своє невірство сам себе виключив з неї. Слушно отже пишуть голяндські єпископи: „Католик, що прийняв науку анархізму або соціал-демократії, і знаний як такий, — не може вже більше вважатися членом Церкви“. (Пастирський Лист з 10. грудня 1918).

2. Таксамо ясно, що жаден католик не може добровільно вступити до соціалдемократичної партії, щоб тяжко не провинитися супроти своєї віри. Бо ніколи католикови не може бути дозволено належати до партії ворожої Церкви. А такою власне партією без ніякого сумніву є соціал-демократія, також як політична організація, бо в не одній справі її програма та її дійсне поступовання входить в конфлікт з католицькою наукою віри й обичаїв.

а) Вже становище соціалдемократії, яке вона програмово займає у відношенню до релігії є для католика абсолютно не до прийняття. Партійні програми соціал-демократії всіх країв кажуть, що „релігія це справа приватна людини“. Одначе се твердження фаль-

шиве, хочби не знати як його накручувати й обертати на різні сторони.

Колиб цей погляд толкувати навіть найлагідніше, то це значилоб, що соціал-демократична партія не займається релігією і що вона її ані не зачіпає ані не бере її в оборону. В найліпшій разі цей погляд требаб очеркнути менше більше так: „Ми соціал-демократи дбаємо лише про справи економічні, політичні і суспільні. У відношенню до релігії поводимося цілком байдуже, нас вона зовсім не цікавить, ми в тій справі кожному лишаємо щілковиту свободу. Ми ні не боронимо прав релігії, ні їх не поборюємо“.

Одначе навіть в сій найлагіднішій формі жаден католик не може вважати релігії приватною справою, коли не хоче спроневеритися обов'язкам, які на нього накладає віра. Бо то булоб таке політичне становище, після котрого в публичнім життю треба старатися лише про чисто земські справи і їх боронити, а справи релігійно-моральні лишати без опіки на ласці долі. Хоч католики, як і інші горожани мають право в політичнім життю дбати також про свої інтереси й матеріяльні користи, то чейже мають не тільки такий самий, але навіть ще більший обов'язок всіма силами ставати в обороні релігійно-моральних дібр народу в публичнім життю. Проти такого

обовязку, що його накладає католицька релігія, грішить одначе той католик, котрий в політичнім життю обстоює лиш матеріяльні інтереси, а релігійні справи лишає без опіки і про них не дбає.

Та на жаль це твердження соціал-демократії, що релігія справа приватна, має таке значіння, яке ми начеркнули вгорі лиш у виборчому часі. Дійсне значіння сего клича таке, що релігія належить тільки до приватного життя одиниці, але до життя державного або взагалі публичного зовсім не належить. Тому — як цього хоче соціялістична програма — треба державу й державні установи відірвати від усякої релігії та домагатися основного відділення Церкви від держави, шкільництва і супружжя і цей розділ доконче перевести.

Ясно й очевидно, що в тім значінню жаден католик не може релігії уважати приватною справою. Колиб це зробив, тоді тяжко згрішивби проти віри, бо признававби слушність такому розумінню, що лиш приватне життя повинно бути релігійне, натомість публичне життя треба уладити без релігії, що лиш приватний чоловік повинен почитати Бога і заховувати Божі заповіді, а держава і суспільність цього обовязку не мають. Таке становище незгідне ні з розумом ні з католицькою вірою,

не кажучи вже про те, що жаден католик не може домагатися розділу релігії від держави, школи, супружества, ані не може сему допомагати в переведенні цього розділу, щоб не попасти в найтяжший конфлікт зі своєю вірою.

Коли вкінці візьмемо під увагу ф а к т и ч н е поведення соціалдемократії, тоді переконаємося, що це неправда, начеб для неї віроісповідання її членів було справою приватною, т. зн. зовсім байдужою. Певно, як довго розходиться о позискуванні людей для партії або здобування голосів при виборах в релігійних кругах, або в релігійних околицях, тоді соціялісти удають, що у них в справах релігійних кождий може поступати після своєї вподоби. Одначе при тім мають вони потайну думку, що звербований для партії товариш буде страчений для своєї релігії, коли тільки увійде в їх ряди і перейметься їх поглядами. Тій явно невисказуваній але дійсній ціли зовсім відповідає ціле поведення і поступовання соц. дем. партії з її членами. При помочи своїх газет, журналів, летючок, зібрань, освітних курсів, звязків з вільнодумцями, з т. зв. „приятелями дітий“ і т. д., соц. дем. партія старається захитати і підкопати віру в серцях тих своїх членів, котрі ще мають релігію. Се показують нам день-в-день ті круги, в котрих соціал-демократія могла розростатися без перешкод. Коли соціал-демократія на правду щиро голосить клич, що „релігія

це справа приватна“, то чомуж в партійнім русі та в цілій її партійній роботі аж кишить просто пекольна ненависть до релігії? Чому партія цілим своїм партійним життям не доказує, що придержується свого програмового приречення і не лишає в спокою релігійних переконань своїх членів? Чому з її кругів так часто виходять підбурювання до виступлення з Церкви і підюджується до відступства від віри? Чому в партії розлягаються оклики радості і чваньковатости, коли можуть оповістити, що більше число відпало від Церкви?

Хочби впрочім соціал-демократія перестала безпосередно боротися з релігією і чесно придержувалася програми в тій справі, — чого можнаб собі лише бажати і з вдоволенням прийняти, колиб на правду вона бодай таке становище зайняла, — то й це ще не вистарчилоб, щоб католик міг зайняти те становище, бо для католика релігія ніколи не може бути лише справою чисто приватною.

б) З цього засадничого наставлення соціал-демократичної партії супроти релігії випливає цілий ряд наслідків, котрі знова противляться науці католицької Церкви і є непереможною перешкодою, щоб католик міг належати до соціал-демократичної партії.

Як перший з тих наслідків назву жадання соціал-демократії розділу між Церквою і державою. Це домагання противиться божій волі щодо вза-

ємин обох властей. Його не раз папи вже осудили. Відділення Церкви від держави є і буде злом. Його можна лиш там терпіти і навіть вводити, де це кінечне, щоб уникнути ще гіршого зла. Щоби така кінечність мала заходити в католицьких краях, цего напrawdę тяжко доглянутися.

Ще більш погубне друге домагання програми соціалдемократів: розділу між Церквою і школою і введення школи чисто світської, безрелігійної, в котрій діти про все інше довідувалисяб, тільки не про Бога і Його заповіди, не про Христа і Його науку та жерела ласки, школи, в котрій виховуваноб їх як малих поган. На сю програму соціал-демократів щодо шкільництва католик безумовно, незмінно і все може дати лиш одну відповідь: „Ні!“ Бо хто згодивсяби на безрелігійну школу, той допустивсяб зради найсвятіших божих, церковних і батьківських прав, той зрадивби навіть саму молодіж. В сій справі католик обов'язаний ставити опір аж до крайности.

Таксамо не до прийняття третє домагання соціал-демократії, котре впливає з її заложення, начеб релігія була приватною справою, іменно: домагання чисто цивільного супружжа і розводів. Замість церковного малоб бути державне супружжа, замість нерозривного супружжа, малиб бути введені розводи.

Це жадання, які католик мігби собі засвоїти тільки за ціну покинення віри. Бо заключення супружжа це св. Тайна. А уділювання св. Тайн належить виключно до Церкви, не до держави. Крім того нерозривність важно заключеного і сповненого супружжа, це наука віри. Отже жаден католик не може згодитися на щось протилежне, а вже абсолютно не може признати державі права уневаження такого супружжа.

в) Соц.-демокр. партія крім того домагається абсолютної рівності права і умовин життя для всіх людей також в області суспільній та не признає ніякого іншого авторитету, як лиш сей, котрий люди самі собі установили. А се також незгідне з католицькою вірою. Лев XIII. в енцикліці „*Quod apostolici muneris*“ з 28 грудня 1878 р. пише так: „Після науки св. Євангелія рівність між людьми полягає на тім, що всі одержали ту саму натуру, покликані до тої самої високої гідности Божих дітей, призначені до тої самої ціли і всі будуть суджені на основі того самого права та по заслугам одержать нагороду і кару. Нерівність у правах і власти походить від самого Творця природи, від котрого походить кожде батьківство в небі і на землі“^{*)}.

^{*)} Видання Гердера I., ст. 36.

І коли християнство жадає, щоби слуга слухав свого пана, підвладний своїм зверхностям, діти родичів, жінка мужа, і щоб цей послух впливав зі совісти, тому, що так Бог хоче, то се значить, що християнство признає стількиж авторитетів установлених самим Богом. Тому християнин не може навіть у справах домашніх признавати лиш ті авторитети, котрі сам собі створив і не може домагатися ні проголошувати усунення всякої „залежності від поваг даних Богом“.

г) Крім того соціал-демократична партія се партія революційна. Вона навіть сим чваниться і голосить безумовне право до революції т. зн. до насильного перевороту в існуючій правно суспільній ладі і до повалення легального правительства.

На той шлях жаден католик не може за нею піти, коли не хоче спроневеритися своїй вірі. Чейже ся віра устами св. Павла наказує: „Кождий нехай слухає власти, бо нема власти, лиш від Бога, а се, що є, Богом установлене. Тому хто противиться власти, противиться божій постанові. А котрі спротивляються, самі на себе стягають осудження“. (До Римлян 13, 1 і д.).

Не змінє річи також те, що умірковані соціялісти, заявляються за „легальною, мирною революцією“. Чого можна сподіватися по таким запевненню, наглядно показали події останніх літ.

З хвилею, як тим „поміркованим“ здається, що надійшла хвиля і нагода загорнути владу у державі, вони зовсім не цураються вжити брутального насильства. Впрочім насильства вони навіть не можуть зречися, бо без його примінення не досягнуть того, щоби властители продукційних дібр дозволили собі видерти засоби виробництва. г) Соціал-демократія як партія наскрізь перенята класовою боротьбою. І веде ту боротьбу через постійне підсилювання класової ненависти так, що зовсім очевидно мусять довести до взаїмного юдження й огірчення, до розрухів і бунтів та вкінці до домашньої війни, як це ми вже тут і там бачили і може ще будемо бачити. Ясно, що робітникам, як кожному іншому стану, вільно стреміти до признання своїх прав і боротися за них при допомозі всіх допускаємих засобів. Однак спосіб боротьби, яким послугується соціал-демократична партія стоїть в різкій суперечности з християнською заповідю любови ближнього, яка є душею всієї християнської моралі. Тому також з тої причини католик, котрий на правду хоче зберігати науку й заповідь свого Учителя, не може пристати до соціалдемократії, бо не може згодитися з способами її боротьби і помагати вести таку боротьбу.

д) Таксамо з наукою католицької Церкви не дасться погодити підставове

домогання соц.-дем. партії: знесення приватної власности на засобах продукції.

Правда, у віденському часописі *Seelsorger* висказано інший погляд. Д-р Пфліглер стверджує, що сьогоднішнє наше позитивне право ґрунтується на старім римсько-поганськім поняттю власности, що хоч Біблія приймає власність, нема в ній ані одного речення, котре власности надавало би якунебудь вартість релігійну і навпаки, св. Письмо все говорить про власність як про небезпеку для релігійного життя; тимчасом з науки нинішніх учителів християнської економічної етики виходить таке, немовби Спаситель тому тільки прийшов на сей світ, щоб забезпечити людям мішок з грішми. „*Der Seelsorger*“, IV річник, ч. 1. ст. 9.). В тім самім часописі один світський католик з університетською освітою вчить нас, що соціалізм властиво не тільки не заперечує приватної власности як такої, але навіть її признає; домагається лиш скасування одного рода власности, а саме власности на засобах продукції. А чи має наступити соціалізація тих засобів продукції, чи ні, це — на думку того пана — питання чисто економічне, згл. соціологічне. За таким розв'язанням сеї справи або проти нього можуть промовляти різні аргументи, однак теологічних аргументів нема ні за, ні проти соціалізації засобів про-

дукції. Тому боротьба з соціалізмом як суспільною теорією з релігійних причин неоправдана. „Der Seelsorger“ III., 11/12, стор. 306).

Чи це правда? На жаль тут аж надто помішана правда з фальшом.

Власність дочасних дібр не належить щоправда безпосередно до Божих ласк, але посередно власність має служити релігійному життю і помагати людині на дорозі до спасення: бо чоловік хочби був не знати який досконалий під оглядом моральним не може жити воздухом, але потребує харчу, одягу й помешкання. А хоч майно як таке не має жадної релігійної вартости, одначе Бог для охорони правного майна дав заповіді, сему і десяту, а ті заповіді мають таке велике релігійне значіння, що без їх пошанування неможливо осягнути вічну щасливість: Бо Апостол народів, св. Павло, виразно каже, що ні злодії, ні захланні, ні грабіжники не матимуть участі в царстві Божім (1 Кор. 6. 10.). Святе Письмо не тільки що приймає право власности як дане, але признає його й бере в оборону при помочи двох заповідей, і то так строго, що за їх переступлення грозить карою пекла. Христос не тільки не зніс даного на горі Синай закона двох таблиць, але затвердив його. Отже правність приватної власности та її оборона не обмежується до Старого Завіта, але

розтягається на всі часи і всі краї, т. зн. і на XX вік і всі майбутні віки таксамо як на всі часи перед Христ. Др. Пфліглер, пишучи, що св. Письмо все висказується про власність приватну як небезпеку для релігійного життя, став жертвою фатальної помилки, бо помішав власність з богатством. Правда, що св. Письмо все перестерігає перед небезпекою богатства, але не знаю ні одного речення св. Письма, котре голосилоб, що власність небезпечна для релігійного життя. Вправді знаю, що св. Письмо радить добровільне убожество як щось досконаліше, натомість нічо мені не відомо про се, начеб воно висловлювалося про небезпеки власности таксамо як про небезпеки богатства. Отже не може бути сумніву, що св. Письмо признає право приватної власности і що дуже сильно боронить правну власність.

Таксамо безсумніву під власністю, котру чоловік правно посідає або може посідати, розуміє св. Письмо не тільки ужиткові добра але також добра продукційні, т. зн. засоби праці. Не говорячи вже навіть про те, що 7-ма заповідь забороняє красти не тільки ужиткові добра, але взагалі забороняє крадіж, десята заповідь забороняє навіть неоправдане пожадання дібр ближнього і вичисляє м. і. ряд предметів, котрі зовсім певно не є лиш добра ужит-

кові: Не пожадай дому ближнього твого, ні поля, ні слуги, ні вола, ні осла, ні жадної річи, котра до нього належить“. (Dt. 5, 21).

З наукою св. Письма цілковито годиться наука Церкви. Особливо Лев XIII, великий суспільний папа, не раз забирав голос в обороні приватної власности. Він те право називав правом даним чоловікови вже з природи*), правом санкціонованим законом натури**). В незабутній енцикліці „*Rerum novarum*“ про робітничу справу обширно збивав жадання соціалдемократії, котра домагається знесення права власности. Він виказав там, що знесення приватної власности дуже зашкодилоб самим робітникам, бо тоді вони не моглиби вже свobodно розпоряджатись своїм заробітком, не моглиби зі своїх ощадностей набувати землі і майна, ані взагалі нічо посідати на власність та не моглиби поправити своєї долі. Ще важніше — пише той Папа — се, що лік, котрий поручають соціялісти, зовсім очевидно противиться справедливості, бо право приватного посідання дає чо-

*) Енцикліка „*Quod apostolici muneris*“. „*Ius proprietatis ac dominii ab ipsa natura profectum*“ — (Вид. Гердера, I ст. 45).

**) Тамже ст. 31: „*Ius proprietatis naturali lege sancitum*“.

ловікови сама природа*). Вкінці се, чого домагаються соціялісти, підкопалоб мир і публичну безпеку та наразилоб держави на цілковитий розклад.

А що папа мав на думці не лише право до приватної власности ужиткових дібр, тільки в першій мірі приватну власність на засобах продукції, се виходить безпосередно зі змісту його слів. Бо Лев XIII виразно говорить, що чоловік має особисте право посідання „не лиш таких річий, котрі зуживаються через їх уживання, але також остають і після їх ужиття“ (Вид. Гердера, 1919, ст. 9, згл. 17). Тесаме слідує з науки, осудженої папою, а папа власне осудив домагання соціалдемократії, яке стремить до знесення приватної власности і передання її громаді або державі. А соціалдемократія жадає, щоб або передовсім, або лиш продукційні добра стали спільною власністю.

Пій X повторив з притиском науки свого попередника. В тій цілі в „*Motu proprio*“ з 18 грудня 1903 р. зіставив він найважніші засади, виложені в енцикліці Льва XIII, і постановив, що католицька суспільна політика повинна їх придержуватися. По тим засадам „чоловік має не тільки звичайне право користати з дібр сего світа так як звіря,

*) Quia possidere res privatim ut suas ius est homini a natura datum (Вид. Гердера 2 т. 1919, стор. 6. згл. 164).

але також право мати їх постійно на власність, а се право відноситься не тільки до тих річий, котрі зуживаються через їх ужиття, але також до тих, котрі через уживання не зуживаються". Приватна власність, так очеркнена, після науки сего папи „є при всяких обставинах правом природним“ (Archiv für kath. Kirchenrecht, T. 84, стор. 123).

А до річий, котрі не зуживаються через уживання, зовсім певно належать також засоби праці або продукції.

Вкінці Венедикт XV у своїй першій енцикліці, зараз по виборі („Ad beatissimi“ з 1 листопада 1914 р.) вказав на енцикліки Льва XIII. звернені проти соціалдемократії і поручив єпископам, дбати про те, щоб виложені в них науки ніколи не пішли в забуття.

Проте без сумніву се наука Церкви, що чоловік має Творцем дане право природи до приватної власности не лиш ужиткових дібр але також продукційних. А з цею наукою не дасться погодити голошене соціялістами домагання скасування приватної власности на всіх засобах продукції. Навпаки, з науки Церкви про приватну власність слідує:

а) що правного власника засобів продукції без яркої несправедливости не можна так собі просто з тих засобів ограбити; б) що вивласнення засобів продукції може наступити лиш за від-

повідним відшкодуванням і лиш остільки, оскільки се потрібне для загального добра держави; в) що держава ніколи не може забрати всіх засобів продукції і виступати як одинокий їх посідач, бо в такому разі або зломилася б право, дане чоловікові природою, або треба би сказати — наперекір науці Церкви — що чоловік не дістав від природи себто від Творця права приватного посідання засобів продукції.

Держава силою своєї зверхньої власти правління чи видавання присудів може щоправда вмішуватися у відносини посідання та порядкувати їх, але лиш тоді і остільки, коли й оскільки сего вимагає добро загалу. Очевидно держава може також бути власником, і певні засоби продукції взяти в своє виключне посідання і заряд, коли сего вимагає добро держави, але ніколи не можна державі признати виключного права посідання продукційних дібр, бо це було б порушенням природного права чоловіка. А що право природи це божє право, а Церква це непомильний сторож природного права, отже соціалдемократія, домагаючись соціалізації всіх засобів праці, противиться науці Церкви і божому праву. Хто твердить, що зі становища релігії нема ніякого заміту проти жадання соціалістів в справі знесення власности засобів продукції та що проти сего жадання не

можна висунути жадних теологічних аргументів так, що се домагання соціалдемократії моглиб також цілком спокійно прийняти й католики, — доказує, що або зовсім не знає католицької науки, або її легковажить. Бо проти цього домагання промовляють зі становища релігії дуже поважні аргументи й заміти. Коли їх не булоб, то Церква, папи й єпископи не моглиб взагалі займатися сим підставовим домаганням соціялістів і не моглиб його відкинути. А колиб се мимо того зробили, то переступилиб свої компетенції. А чейже про се не може бути мови.

Для католика справа представляється зовсім ясно. Право приватної власности також щодо засобів продукції се право дане самим Богом; знесення тої приватної власности і переведення її в „спільне посідання“ осудив Папа Лев XIII а Пій X се потвердив; Лев XIII виразно зажадав, щоби при всіх змаганнях до поправи долі низших верств, триматися засади, що приватна власність недоторкаема і ненарушима*); Пій X в згаданім „*Motu proprio*“ серед напрямних католицької суспільної політики знова з притиском пригадав ту засаду з тим, що розходиться в ній також

*) „*Maneat ergo, cum plebi sublevatio quaeritur, hoc imprimis haberi fundamenti instar oportere, privatas possessiones inviolate servandas*“. *Rerum Novarum* (Видання Гердера, 1919, ст. 18 згл. 176).

і про добра, котрі при користанні з них не зуживаються. Тримаючись тих оречень папів, єпископи в осібних пастирських листах викладають таку саму науку, те саме роблять також католицькі теологи-моралісти, філософи-моралісти й католицькі учителі економічних системів. Супроти того кождий католик, навіть світський, мусить зрозуміти, що підставова соціялістична наука, що громада чи держава має право сконфіскувати всю приватну власність засобів продукції і зробити її спільною власністю, не дасться погодити з наукою Церкви.

Католицькі учителі економічних системів, признаючи праву власности засадниче значіння і приписуючи йому „рішачу ролю“, йдуть тільки просто за вказівками Льва XIII. Лиш жалюгідна односторонність, щоб ужити лагідного вислову, може в тім доглянути позорів навчання, „немовби Спаситель тільки на те прийшов на світ, щоб забезпечити мішки з грішми“. Коли тут і там в книжках католицьких економістів і теологів-моралістів або філософів-моралістів багато місця займають розділи, в котрих мова про власність приватну, то причина сього не в тім, щоб забезпечити людям мішки з грішми, але в тім, що власне тепер се право власности дуже нападають, перекручують і фальшиво викладають.

2) Коротко ще лиш ствердімо, що соціалістична преса не тільки не додержується неутральности під релігійним оглядом, але формально бухає ненавистю до Церкви й релігії, підкопує християнську науку віри й моральности, висміває її та виставляє на глум і або відкрито або скрито взиває до відступництва. Майже всі соціалістичні провідники се або люди безконфесійні, або без всякої релігії взагалі, або отверто ворожі Церкві. Коже внесення, котре зміряє до шкодження релігії, находить у них підпертя в парламентах. Соціал-демократична партія або прямо звязана з найбільш ворожими релігії організаціями і союзами, або тісно працює з ними, пр.: з масонерією, з т. зв. „вільною школою“, з „реформаторами“ супружжа, зі союзами палення небіщиків і т. п., а т. зв. „Приятелі дітей“ це організації прямо заложені тою партією. Вкінці соціалдемократична партія або посвоячені з нею організації нераз прямо підбурюють людей, щоб виступали з Церкви. Чиж супроти того всего треба ще окремо стверджувати, що католик до такої партії ніколи не може вступити, хіба що хоче знасилувати свою совість і бути в суперечности з приписами своєї віри...

Тому не правда це, що тут і там можна почути навіть від католиків, начеб то непримирима суперечність існу-

вала тільки між соціалдемократичним світоглядом і католицькою вірою а не між соціалдемократичною партією і католицьким християнством. Без сумніву, між соціалістичним світоглядом і католицькою вірою існує пропасть, якої не можна вирівнати. Ми вже висше доказали, що хто приймає соціалістичний світогляд, той признається до цілковитого атеїзму. Але так само безсумнівно з католицькою вірою ніяк не можна погодити приналежності до соціалдемократичної партії.

Чи католик може належати до соціал-демократичної партії?

Коли я католик, то мушу визнавати, що не лише приватні особи, але також суспільність, родина, громада і держава мають релігійні обов'язки супроти Бога. Не можу отже признаватися до партії, котра твердить, що релігія це справа чисто приватна, а суспільність, державу й державні інституції хоче устроїти не оглядаючись на релігію, як сего власне хоче соціалдемократична партія.

Коли я католик, то мушу обстоювати таку співпрацю Церкви з державою, якої хоче Бог; не можу отже бути членом партії, котра засадничо домагається розділу між державою і Церквою — а такою власне партією є соціалдемократична партія.

Коли я хочу бути католиком, то найсвятіші божі і церковні заповіді зобов'язують мене, щоб я домагався релігійного виховання дітей в школі і вдома. Для католиків релігійна школа це справа життя і смерті, бути або не бути. Не можу отже ніяким чином ні пристати до партії, ні попірати партії, котра програмово домагається школи без Бога і без релігії — а такою партією є власне соціалдемократична партія. Для католика існує тільки таїнственне (сакраментальне) і нерозривне подружжя. Коли католик не хоче зрадити своєї віри, не може пристати до партії, котра хоче завести чисто світське подружжя і ще до того розводи — а до сего власне стремить соціалдемократична партія.

Коли хочу бути католиком, то не лише в духовних справах але також в дочасних мушу признати Богом дані авторитети. Не можу отже тримати з партією, котра не визнає ніякого іншого авторитету, крім того, який люди самі створили, — а такою партією є власне соціалдемократична партія.

Коли я католик, то мушу бути послухний легальній державній влади, тому не можу брати участі в партії, котра зве себе революційною і котра голосить без умовне право до революції, — а такою є власне соціалдемократична партія.

Коли я хочу бути католиком, то мушу признавати право до приватної власности, також продукційних дібр. Тому не можу бути членом партії, котра хоче знесення сего права, — а того власне хоче соціалдемократична партія.

Коли я католик, то мушу зберігати заповіді християнської моралі, а передовсім заповіді християнської любови ближнього, бо та заповідь се душа християнської моралі. Не можу отже бути приклонником партії, котра жиє з того, що голосить клясову боротьбу і клясову ненависть, — а се робить власне соціалдемократична партія.

Коли я католик, то само собою розуміється, що я обов'язаний охороняти й боронити свою Церкву, отже під жадним услів'ям не можу належати до партії, котра всіма способами веде боротьбу з католицькою Церквою, а такою власне є соціалдемократична партія.

Тут направду католик стоїть супроти необхідного: Або — або. Або католик або соціалдемократ. Одно і друге рівночасно неможливе.

3. Др. Пфліглер уважає „або — або“ у відношенні християнства до соціалізму „невідповідальним“. Він думає, що слова Бебля, котрий сказав, що християнство і соціалізм це огонь і вода, ми повинні полишити вільнодумцям. Коли ми це слово беремо до уст, тоді на думку о. Пфліглера се лиш во-

да на млин вільнодумців й апостолів відступництва від Бога і Церкви („*Der Seelsorger*“ III, ч. 8, стор. 239 і слід.). Слуги Церкви — каже далі о. др. Пфліглер — зовсім так як який Бебель повторяють се „або — або“, себто „або християнин — або соціяліст“, і не бачать того, що сі слова викликають наслідок якраз протилежний сему, якого сподівалися. Під тягарем економічних відносин ті соціялісти, котрі ще є католиками, коли поставиться їх перед альтернативою „або християнин — або соціяліст“, виберуть соціялізм („*Neuland*“ IV, 6—8, стор. 123, і „*Seelsorger*“ 1. с. 240).

а) Отже таке поставлення справи „або католик — або соціяліст“ малоб бути невідповідальним поставленням людей перед альтернативою „або — або“? Значить в такому разі і поступок голяндських єпископів требаб уважати „невідповідальним“. Вониж у спільнім пастирськім листі з 10. грудня 1918 р. писали так: „Католики! Тут розходиться о те, чи ви по стороні Христа чи проти Христа! Скажіть, чи ви за своєю вірою католицькою, чи проти неї! Бо або ви католики, або соціялдемократи. Се неможливо бути рівночасно католиком і соціялістом.“ (Гл. „*Paulus*“, т. I. зош. 2 і 3, стор. 92). Чиж малоб це бути також „невідповідальним“, що у своїм пастирськім листі з 8 січня 1919 р. на-

писали єпископи провінції долішного Рену: „Хто держиться Христа і Його Церкви, той не може держатися соціалізму. Або — або! Справа в дійсности так представляється, як сказав оден вожд соціалізму: Християнство і соціалізм так собі ворожі як огонь і вода“ (тамже, стор. 98).

Отже чи чогось „невідповідального“ допустився і весь німецький Єпископат, коли у вказівках для духовенства написав таке: „Нічо не зможе вплинути на Церкву, щоб вона або змінила або злагіднила своє негативне становище супроти всіх організацій і напрямів ворожих християнству і Церкві, чи це організації соціалістичні, вільномулярські, чи інші. Кожному католикови строго забороняється тепер і на будуче вступати до таких партій чи організацій або помагати їм в їх стремліннях“ (тамже, ст. 85).

А може швайцарські й австрійські єпископи також допустилися чогось „невідповідального“, коли таксамо вчили, що соціалдемократія не дасться погодити з католицькою вірою і цілком рішучо візвали до виступлення з соціалістичних організацій? (Пастирський лист єпископів Швайцарії про соціалізм з 29. VII. 1920 р., та науки і вказівки австрійських єпископів про теперішні суспільні справи з 1925 р.).

Чи може також Лев XIII поступив „невідповідально“, коли вже в енцикліці „*Quod apostolici muneris*“ ствердив, що між погубними ідеями соціалізму і чистою наукою Христа така суперечність, що більшої взагалі нема і тому візвав єпископів доложити старань, щоб діти Католицької Церкви ані не вступали до соціалістичної негідної організації, ані її ніяким способом не підпирали. (Вид. Гердера ст. 36, 48).

Бачимо отже, що папи й єпископи вчать, що між соціалдемократією і католицькою вірою заходить остра сукаречність. Тому вони строго забороняють католикам вступати до соціалдемократії. Отже того „або — або“ папи й єпископи вчать прямо або посередно. Легко також переконатися навіть при побіжнім порівнянню програми соціалдемократичної партії з католицькою наукою, що очевидна між ними різниця відразу кидається в очі.

Отже католик мусить собі сказати „або — або“, або я католик, або соціаліст. Це такий природний і невідкличний висновок, що про се „або — або“ не потребують його щойно поучати папи, єпископи і священники, але про це говорить знання католицької віри.

Що зробить католик в обличчю сего „або — або“, на що він рішиться, на се ми вже не можемо вплинути, бо це не в нашій силі. Та католик вже бодай знає

тепер, що йому совість наказує. Чи піде він за голосом совісти чи ні, се залежить від його свободної волі.

б) Може одначе ми не повинні ставляти справи в сей спосіб, що або „католик або соціяліст, а не одно і друге рівночасно“, бо у соціялістів є люди, котрі щиро переконані про чесність ідеї і слухність поглядів, люди, котрі хоч помиляються, одначе без власної вини, отже треба з ними поводитися як з такими, що невинно блукають?

Та й це нічо не помагає, бо й тут наше „або — або“ має примінення. Ми з цілого серця радо признаємо, що величезна маса робітників, зорганізованих соціял-демократією, блудить без власної вини. Та блукаючих без власної вини не вільно полишати в їх блуді, але треба отворити їм очі, в кождім разі тоді, коли се заблудження небезпечне для них самих і наражує на згубу державу і Церкву. А власне так мається без сумніву справа з приналежністю католиків до соціялізму в добрій вірі. Коли полишимо їх в блуді, що нібито вони можуть без шкоди для своєї католицької віри ступати в соціялістичних рядах, тоді дістануться вони під цілковитий вплив соціял-демократичної партії, преси й агітації. І заходить небезпека, що збайдужніють у вірі і зчасом ся віра в них завмре. Що ся небезпека не уроєна, але правдива і дуже велика, доказує щоден-

ний досвід. Вступаючи в соціалістичні ряди католики зміцнюють впливи і силу соціал-демократії так, що вона може щораз сміливіше й успішніше виступати зі своїми жаданнями і через те підривати й підкопувати Церкву і державу.

Впрочім ціле питання, чи треба людність усвідомлювати про соціалізм чи ні, остільки не має вже властиво сенсу, що папи й єпископи вже давно цілком недвозначно висказалися про неможливість погодити соціал-демократію з католицькою вірою. Тому нема що питатися, чи треба усвідомляти, чи ні. Чейже завдання священників не може полягати на тім, щоб ховати під стіл виразні науки папів й єпископів й заховувати про них гробову мовчанку, але їх обов'язок говорити людям про се і повчати вірних на відповіднім місці, у відпсвіднім часі і в належний спосіб. Також у приватних розмовах священник не повинен мовчати про сі справи, але сміло голосити правду й отвирати людям очі. Лагідно, з любовю, з терпеливістю і зі співчуваючим серцем мусить священник вияснювати робітникам, що Церква мусить забороняти добровільне належання до соціалістів, і що мусить ставити се знане „або — або“. Одначе сего Церква не робить з економічних або політичних причин, лиш одиноко й виключно з релігійних.

в) Можна одначе почути, що всяка усвідомлююча праця на ніщо не при-

дасться і що мимо зусиль в тім напрямі велика маса робітників і так піде до соціалістів. Отже щодо сего ми вже сказали, що де заходить положення на правду примусове, там наука християнської моралі толерує зовнішню приналежність до соціалістичної партії, при збереженню потрібної обережності. Де натомість не заходить примусове положення, там приступлення до соціалістів є і буде недозволене. З передбачування, що мимо нашого усвідомлювання люди й так підуть до соціалістів, зовсім не виходить, що ми не маємо обов'язку говорити правду там, де грозить небезпека для самих основ віри, Церкви й держави.

Свій обов'язок маємо сповняти без огляду на се, чи люди нас слухають чи ні. Очевидно, коли священник переконаний, „що з причини теперішньої економічної скрути і суспільного утиску робітники можуть бути лиш соціалістами“ („Neuland“ IV, 6—8) і коли соціалдемократію вважає одинокою правдивою заступницею робітничих інтересів, а праці християнських партій й організацій просто не бачить, — то не дивота, що релігійне усвідомлення про партійну приналежність осягає висліди якраз протилежні тим, як ми сподіваємося. Треба бути справедливим не лише для соціалдемократії але й для інших організацій.

г) Одначе, так говорять, робітники не тому приступають до соціалдемокра-

тичної партії, що їм подобається її філософічний матеріалізм та її протирелігійна агітація, але тому, що від неї сподіються висвободження зі страшної економічної нужди. Не з ворожости до Церкви й релігії, але задля економічних і суспільних користей, які обіцяє їм і виборює для них соціалдемократія, багато католицьких робітників й урядників перейшло і переходить до соціалдемократичної партії. Впрочім та партія в своїй програмі має не лиш невластиві цілі, але також і такі домагання, на котрі можна згодитися цілим серцем і підписатися під ними.

Все те правда, або принайменше може бути правдою, одначе не дозволяє ще добровільно приставати до соціалдемократії, ні не змінє нашого пекучого „або — або“.

Тільки католик, котрий вписується до соціалдемократичної партії, відрізняє між слušними і неслušними жаданнями соціалізму. Тільки католик узнає слušні а відкидає неслušні жадання. Тільки католик згоджуючись на слušні економічні цілі соціалдемократії, осуджує її протицерковну роботу. Натомість сама соціалдемократична партія сих річий на жаль не відрізняє. Вона не знає ріжниці між релігійними і нерелігійними товаришами. Там не говориться до одних: „Ваші гроші і ваші голоси йдуть лиш на боротьбу за поліпшення економічного положення робіт-

ника“, а до других: „Ваші вкладки і ваші виборчі картки помагають нам також в боротьбі з Церквою“. Хто записався до соціалдемократичної партії, той платить і голосує на цілу партійну програму, отже також на боротьбу з Церквою й релігією. Звідси кождий товариш, чи він має ще Бога в серці, чи не має, стає в соціалістичних рядах, що борються з вірою і християнською моральністю, йому не вільно обмежити своєї участі лиш до чисто економічних стремлінь, бо партія уживає його до переведення цілої своєї програми, чи він того хоче чи не хоче. Слушно пишуть німецькі єпископи у своїх вказівках, що не можна вступати до ворожих Церкві організацій і тоді, колиб навіть „ся чи інша партія крім цілий негідних мала також декотрі цілі слушні і добрі, або навіть колиб декотрі з них старалися помалу дещо наблизитися до Церкви. Бо доки якийсь напрям, якась партія має науки і завдання незгідні з наукою і правами Христа і Церкви, доти до неї не вільно належати, бо приналежности не можна обмежити до деяких добрих точок, але кождий член мусить служити своєю особою, своїм іменем і своєю вкладкою цілій програмі і тимсамим також стремлінням ворожим Церкві“. (Диви „Paulus“, t. I, 2 і 3, ст. 85).

д) Коли отже альтернатива „або католик або соціаліст“ невідповідальна,

тоді очевидно допускаємо може бути лише друге становище: „католик і соціаліст“. Та сего о. д-р Пліглер не відважився сказати. Там, де він дає клич, котрого треба — на його думку — придержуватися, несподівано говорить таке: „Не Церква або пролетаріят, але: Церква і пролетаріят“ („Neuland“ IV 6—8, ст. 126). Вибачте! Та це зовсім щось інше! На таке розв'язання справи і на такий клич кожний священик пишеться — як то кажуть — обома руками, бо таке поставлення справи кожний з нас віддавна носить в серці. Віддавна, бо це напrawdę нічо нового. Чейже віддавна вся душпастирська праця в робітничих осередках по містах і в краю стремить до того, щоби знов привернути до віри тих робітників, котрі поріжнилися з Церквою. Без уговку шукаємо нових способів і нових шляхів, щоб полагодити се головне душпастирське завдання. Оскільки мені відомо, в Церкві ніколи не відозвався ні один голос, щоб Церква відгородилася від пролетаріату. Сего Церква і не моглаби зробити, бо тоді тяжко спроневіриласяб своєму завданню. Натомість голосно треба протестувати проти сих, котрі жадають, щоб ми клич: „Або католик або соціаліст“, зрівнали з гаслом: „Або Церква або пролетаріят“. Коли не хочемо допустити до страшного помішання понять, то не можемо робити такого зрівнання.

Соціал-демократія се партія ворожа релігії, отже не можна дозволити католикови, щоб належав до неї добровільно. А пролетаріят це робітнича верства, від котрої Церква не хоче відмежуватися, але з котрою хоче бути злучена.

О. д-р Пфліглер жадає, щоб на будуче не було боротьби зі соціалізмом, але каже, треба змагати до спасення соціалізму і дати соціалізови новий зміст („Neuland“, 126). Він жадає, щоб ми помогли соціалістам, котрі ще почувають себе католиками „оживити їх соціалізм духом Христа“. Та тяжко зрозуміти, як можна жити „в дусі Христа“ світоглядом ворожим Христови, програмою партії також ворожою Христови і партійною роботою, не менше ворожо проти Христа спрямованою. Се моглоб хіба тоді статися, коли соціалізм зійшовби не лиш зі свого ворожого релігії становища, але також викинувби зі своєї програми й партійного життя все те, що противиться науці і заповідям Христа. А про „спасення соціалізму“ коли це слово не має остати лиш пустою фразою, тільки тоді моглоб бути бесіда, колиб соціалізм ухристиянізувався. Та з хвилею коли зі соціалдемократії буде усунене все, що в ній вороже релігії й Церкві, вона щоправда буде „вратована“, але перестане бути тим, чим вона була досі і мусітиме зречися свого характеристичного основного жадання, т. зн. соціалізації засобів продукції.

Отже такі обстоюємо те, що на початку було сказано: Доки соціалдемократія лишиться тим, чим вона була досі, доти морально заборонено кожному католикови до неї добровільно належати. І доти Церква та її представники мусять відкидати соціалдемократію, а то з причин чисто релігійних. Се боротьба не особиста, тільки виключно річева по словам св. Августина: *Diligite personas, interficite errores.*

VIII. Релігія і виборче право, згл. виборчий обов'язок.

Релігія, накладаючи на католика обов'язок брати участь в політичній життє, приписує йому також виконання виборчого права і віддавання голосу на доброго і гідного кандидата на посла.

Кождочасні вибори це найважливіша і найбільш бременна в наслідки подія в політичній життє держави чи краю. Вибори означують курс будучого правительства або принайменше мають під тим оглядом дуже значний вплив. Вони рішаючи відділюють на відношення держави чи краєвої влади до Церкви та її інституцій, до шкільництва, супружжя і публичної моралі. Вони взагалі дають свій відпечаток політиці на цілі роки. Коли це правда, що в демократичних державах доля і недоля держави лежить в руках послів (бо від того що і як

ухвалюють посли залежить правління держави), — то з таким самим правом можна сказати, що доля держави в дні виборів лежить в руках виборців, бо вони вибирають будучих правителів держави. Тому день виборів це для держави і краю напrawdę рішачий день, бо в нім рішається їх доля на цілий ряд літ.

Колиж день виборів рішає про долю держави і краю, то ясно, що католик в дні виборів не сміє бути лиш пасивним і незаінтересованим глядачем та стояти на боці. По перше, католик як кожний інший горожанин в своїй совісти обов'язаний по своїм силам дбати про загальне добро держави чи краю. По друге, власне в дні виборів найбільше треба берегти найсвятіших справ Церкви й релігії. Коли католик має обов'язок боронити прав і свободи своєї Церкви, обстоювати збереження релігії й моралі в народі, то цей обов'язок мусить він виконувати передовсім тоді, коли в політичному життю йде велика боротьба і западають важні рішення. Одне це не діється щойно в законодавчих тілах (у парламенті, краєвій соймі чи соймаку), але якраз в дні виборів. Вже в дні виборів а не щойно тоді, коли в парламенті ухвалюють відповідні права, рішається справа чи держава буде християнська чи безрелігійна, чи відношення держави до Церкви буде прихильне чи вороже, чи школа буде релігійна чи безвіроісповідна, чи супружжя буде розривне чи ні, чи

закони дозволятимуть мордувати плід в лоні материй і цілий ряд подібних питань. Бо який вислід виборів, такий склад парламенту. Побідають при виборах ворожі релігії партії, то треба сподіватися протирелігійних законів. Колиж побідають прихильні Церкві партії, тоді треба сподіватися, що законодавство стане в обороні релігії та християнської моралі.

Тимчасом є між нами багато сплячих і до тої міри наївних католиків, що вони супроти щораз ближшої боротьби з Церквою потішаються, мовляв: Чейже ще є обов'язуючі закони, котрі упорядковують відношення держави до Церкви, школи, супружжя і т. д., котрі під богатомою оглядами дають охорону, хоч може й не під кожним оглядом відповідають приписам Церкви.

Такі католики зовсім забувають, що всі ті закони будуть лиш безвартісними шматками паперу, коли за ними не буде стояти хтось, що їх боронивби і пильнував їх виконання. Коли побідають вороги релігії й увійдуть у відповіднім числі до парламенту, то вже на найближчих засіданнях можуть всі ті закони, що охороняли релігію, знести і на їх місце ухвалити найбільш безоглядні закони для т. зв. „культурної боротьби“. В демократичних державах одинока підпора і хребетний стовп всіх законів, які охороняють християнські установи — це тільки сильна політична партія,

котра до своєї програми прийняла оборону віри і християнської моралі. Одинокі остая це ті християнські послі, котрі як вірні сини своєї Церкви не дозволять, щоб захитано християнські урядження держави. Одначе таких послів треба в дні виборів вибрати.

Коли занедбуючі свої обовязки католики виберуть ворогів релігії, або коли багато католиків не візьме участі у виборах, тоді християнські партії виберуть тільки небогатьох послів, а ті за-для своєї малочисельности не будуть вже в силі перешкодити ухваленню протирелігійних законів. І коли появляться закони, котрі позбавлять християнського характеру публичне життя, школу, супружжа, родину і т. д., то цьому очевидно не винні ні католицькі послі, ні ті католики, що належно використали виборче право, але вина впаде на тих католиків, що в дні виборів, або не сповнили свого, в нинішніх обставинах безсумнівного виборчого обовязку, або може навіть віддали голоси на партії ворожі релігії. Вони і лиш вони винні й відповідальні. А та їх вина і їх відповідальність, як кождий бачить — велика.

Очевидно, інша вина того, хто вибирає послом ворога релігії, й інша вина того католика, котрий лише здержується від голосування. Хто віддає голос на ворожу релігії партію, цей,

на думку поважних моралістів грішить проти вирівнюючої справедливості (*iustitia commutativa*): бо держава має повне право, щоб їй шляхом виборів дати таких мужів, які булиби здібні працювати для загального добра. Ясно отже, що виборці, котрі вибрали ворожих релігії послів, співвідповідальні за шкоду, яку ті послы заподіють. Хто натомість лише здержується від голосування, цей щоправда не грішить тимсамим у всіх випадках, одначе напевно поповнює гріх супроти легальної справедливості і добра загалу: бо кождий виборець на основі даного йому виборчого права має обов'язок дбати про загальне добро і тому повинен все зробити, що лежить в його спроможности.

Зі сказаного виходить без усякого сумніву, що використати виборче право це обов'язок совісти католика, а в деяких обставинах це тяжкий обов'язок совісти, особливо тоді, коли вибори мають рішати про долю Церкви та її інституцій, про християнський характер школи, супружжя, виховання дітей і родинного життя, про спокійний розвиток або упадок державности і суспільного ладу і т. д.

Та це ще не вистарчає кинути виборчу картку до виборчої урни. З виборчого права треба так користати, як сего вимагає християнська мораль. Відносні вимоги моралі можна коротко зібрати в існуючі точки:

1. Католики з а с а д н и ч о можуть свої голоси віддати лише на кандидатів католицької партії, т. зн. партії котра признає домагання католицької віри і католицької моралі і котра по своїм силам старається ті домагання дійсно виконувати.

2. Де нема такої політичної організації католиків, або нема ніяких виглядів, щоби пройшов бодай о д и н кандидат з лісти катол. організації, там католики можуть голосувати на лісту партії під оглядом релігійним невідчужливої або байдужої до релігії. І навіть мусять се зробити, коли голоси католицьких виборців потрібні на те, щоб усунути ворожу релігійну партію, або бодай відсунути її від політичного проводу і влади. Бо в кожному разі ліпше, коли до влади прийдуть байдужі до релігії партійні люди, ніж коли вхоплять у руки власть рішучі вороги релігії.

3. Коли вкінці є лиш ворожі р е л і г і ї партії, й католики не в силі виставити власної лісти, тоді католики мусять здержатися від голосування, бо з а с а д н и ч о не вільно давати голосів на ворогів релігії. Колиж між тими партіями одна умірковано а друга радикально протирелігійна, тоді католики можуть віддати свої голоси на першу, бо все дозволено співпрацювати над тим, щоб віддалити від Церкви і держави ще більшу небезпеку. Щоб одначе в такому випадку запобігти баламученню на-

роду і можливному згіршенню, розсудок і любов наказують публично заявити, що голосування на лісти партії з протирелігійною але поміркованою програмою не є рівнозначне з одобренням сеї програми ані зі вступленням в її ряди, тільки це робиться тому, щоб усунути ще більших ворогів релігії й охоронити Церкву і державу від ще більшої шкоди.

4. Коли десь відбуваються стисліші вибори по виборах головних, то розсудок може наказувати, щоб католики виставили підчас головних виборів своїх кандидатів чи лісти кандидатів, хочби се мали бути кандидатури лише для обчислення голосів. Натомість щойно при стисліших виборах можуть католики голосувати на партію під оглядом релігійним неутральну, або навіть на протирелігійну, однак більш помірковану від інших, щоби в той спосіб повалити прямих ворогів Церкви, зглядно релігії. Бо це деколи може бути дуже корисне або прямо конечне, щоб католики публично задокументували, які бажання і домагання видвигають вони в публичнім життю.

Котру з тих доріг вибрати в конкретнім випадку, цього не можна означити загальними засадами. Тут правильне поступовання мусить диктувати докладне знання обставин, політичний розум і досвід. Бо може пр. зайти і такий випадок, що католики мусітимуть вже в головних виборах голо-

сувати на партію під оглядом релігійним неутральну, або й навіть проти-релігійну але в порівнянні з іншими ще помірковану, коли хочуть осягнути свою ціль і недопустити до влади ворогів релігії або бодай найзавзятіших з них. Бо що pomoже участь у стисліших виборах, коли вже при головних виборах побідять вороги релігії, чого вони не осягнулиб, колиб католики або не здержувалися були від голосування або коли булиб не виступили з власними кандидатами?

5. Новочасні виборчі закони допускають, щоби дві або більше партій ішли разом до виборів і виставили т. зв. „зб'юковані лісти“, т. зн. одну спільну лісту з кандидатів різних партій. Щоби християнська партія могла йти до виборів спільно з протирелігійною партією і щоб католики могли голосувати на такі спільні лісти, це можливе лише тоді, коли заходить д і й с н а к о н е ч н і с т ь і коли буде вистарчаюча з а п о р у к а, що протирелігійна коаліційна партія на час тревання коаліції зречеться своєї протирелігійної „культурної“ п р о г р а м и.*)

*) Тут треба пригадати, що коли УНДО, в котрім є багато гр.-католицьких священиків, зб'юкувалося з радикалами і виставили спільну виборчу лісту кандидатів, то радикали не тільки не зреклися своєї протирелігійної програми, але ще виразно оповістили, що не зроблять сего ніколи. І мимо того багато наших священиків голосувало на зб'юковану лісту й тим самим на радикалів. — Р е д.

IX. Релігія і єдність католиків в політичній життю.

Мусимо ще поговорити про останній обов'язок католиків в публичній життю а саме про обов'язок єдності.

Хоч про цей обов'язок говоримо на кінці, однак сей обов'язок не є послідний. Навпаки, він задля своєї ваги, значіння і своїх многоважних наслідків — перший і найважніший. Бо в єдності католиків тайна їх успіхів. Тимбільше на цей обов'язок треба положити натиск, що незгода, ходження самопас і нахил до розбиття можна уважати національною хибою Німців. Тимбільш голосний мусить бути клич до єдності католиків, бо якраз тепер бачимо грізні спроби підкопів і розсаджування тої єдності політичного фронту католиків. Сьогодні, коли ми живемо в часах страшного релігійного занепаду і коли все йде до ще більшого упадку, коли в німецьких і не-німецьких краях тяжко загрожена вся християнська спадщина народів, сьогодні, коли в різних краях полилася і все ще ллється християнська кров, — сьогодні деякі католики духовні і світські вважають, що це на часі кидати між зєдинених католиків вибуховий матеріал, щоб їх розбити на різні партії, або навіть знеохотити їх до всякого політичного життя...

Хочби наміри тих, котрі таке роблять були с у б є к т и в н о не знати

які добрі, одначе об'єктивно така робота це ніщо інше, як злочин супроти католицької єдності. Партії можна легко ослабити, розслюїти, або цілком знищити, одначе тяжко, надзвичайно тяжко на руїнах поваленої великої партії, збудувати таку саму нову, велику і впливову партію. А вже зовсім безвитгядні заходи коло створення нової партії, таких людей, котрих уся політична діяльність і здібність полягає на підсичуванні невдоволення широких мас і на трубленні на всі сторони світа про дійсні чи видумані промахи катол. партійних діячів та на „пятнуванні“ многих своїх противників як продажних і морально здеправованих при рівночаснім захвалюванні самих себе і своїх приклонників у зворушливій „скромности“ як ходячих чеснот, котрі все „ліпше“ розуміють і все „ліпше“ хочать зробити тоді, коли на ділі вони не мають ні теоретичного ні практичного політичного знання.

Може несвідомо але фактично такі розбивачі поступають по думці наскрізь ліберальної і соціялістичної доктрини про абсолютно і нічим непогамовану свободу всіх горожан держави в їх політичнім життю і стремліннях і поступають так, начеб тут не обов'язували жадні моральні норми справедливости, любови і єдності. Коли такі спроби розбивання католицької єдності робиться

безпосередно перед виборами або під час виборчої кампанії, то не знаходжу навіть слів, щоб таку руїнницьку роботу належно нап'ятувати. Бо навіть найбільш обмежена мозківниця повинна зрозуміти, що на протязі кількох місяців чи тижнів виборчої боротьби не можна створити такої нової партії, котра малаб якенебудь значіння!

Одинокий наслідок такої боротьби може бути лиш сей, що відтягнеться від католическої політичної організації багато католиків а багато інших, зневірившись, взагалі не візьме участі у виборах. Невідкличний наслідок такої роботи проявиться також в тому, що справи католиків понесуть великі страти і що тим помагається ворогам в поширенню їх впливів, бо вони здобудуть ряд мандатів, котрих не здобулиб, колиб католики не були розбиті. Останні вибори в Австрії і в Німеччині були цього доказом.

Чогож іще треба, які невдачі мусять ще католики потерпіти, щоб остаточно зрозуміли і на все позбулися духа незгоди, щоб усі побачили, що також в політичнім життю мусять католики йти разом, коли хочуть перевести в життя домагання свої і своєї релігії! Розум і досвід кажуть, що в єдності лежить величезна сила. Однодушне поступовання це запорука успіху й перемоги. Коли католики політично сильно зорганізовані, то ніяке правительство не зможе правити на довшу мету проти волі ка-

толиків, навіть, колиб вони були в меншості; бо скорше чи пізніше вони дійдуть до значіння.

Коли між католиками панує єдність, тоді кожний охотно буде з ними співробітничати, в їх ряди вступає життя, захоплення, жертвенність, посвята аж до героїзму, люди тоді охотно зєднують прихильників, боротьба з противниками ведеться тоді з запалом і з веселою вірою в перемогу. Словом, тоді все йде як з платка.

Коли натомість католики розбиті і взаємно себе поборюють, тоді скоро покажуться найсумніші наслідки, і тому нема що дивуватися. Боротьба у власнім таборі ослаблює нерви і почування, вона нищить людей, їх огортає огірчення, знеохочується багато і то найкращих сил, котрі йдуть на марно, бо таке гидке поступовання викликає обмерзіння і відштовхує їх. Запал, одушевлення і чинне життя у власних рядах завмирає, щезає з організації бадьорий дух. Партійні діячі знеохочені і зневірені працюють ще далше, коли маса однопартійців приглядається тому безчинно або повна огірчення займає навіть ворожу позицію. Найтрагічніше проявляється роздор в день виборів. Багато зневірившись не виходять взагалі з дому. Мальконтенти, котрі хотіли заложити другу, „власну“ партію, йдуть щоправда до виборчої урни, одначе не зберуть потрібної кількості голосів. Тому всі дані на них го-

лоси страчені. Інші знов голосують з до-
сади прямо на протирелігійні партії.
Словом, католики мають необчислимі
страсти а користи осягають вороги.

Чи ще не бачимо, що ніде нам не
треба такої єдності і згоди як в обо-
роні релігії та її установ? Чиж досвід
не вчить нас на кождім кроці, що воро-
ги Церкви, хоч між собою розеднані
і поділені на стільки партій, все подають
собі руки, коли йде про боротьбу з ре-
лігією. Тоді ще й нині Пилат стає при-
ятелем Ірода.

Лібералізм і соціалізм у справах
економічних і суспільних найостріші
вороги. Але нехай тільки на дневний
порядок прийде справа релігії або її до-
магань, тоді сейчас всі партії і партійки,
на які розпався лібералізм, в найгар-
нішій згоді стають рука в руку з соці-
ялістичними й комуністичними партіями
всіх відтінків. Такі факти мусять чейже
наче молотом вбити до голови переко-
нання, що проти одностайного фронту
ворогів Церкви католики лиш тоді
зможуть успішно боротися, коли самі
також створять одностайний фронт.
Тому католики будьте згід-
ні, згідні і щераз згідні
в політичнім життю!

Розбивачі політичної єдності ста-
раються троякого рода причинами
оправдати своє поступовання: 1) Одні
кажуть, що дотеперішня партія като-
ликів „не сповнила того, чого від неї

жадали чи очікували", або що вона обіцяла в своїй програмі. Отже проч з нею або від неї! 2) Другі знов закидають, що вона була або є замало або за багато католицька... Отже геть з нею або від неї! 3) Ще інші вказують на помилки католицьких послів і думають, що ціла партія „продажна“ і тому геть з нею! Нехай зробить місце новій! Чи ті причини оправдують руйнування існуючої партії і закладання нової? Застановімся над сим!

Кажуть, коли партія не додержала того, що обіцяла, тоді проч знею! Одначе найпростіша справедливість вимагає перед тим кроком прослідити, чи це виключно лиш вина партії та її зла воля в тім, що вона не сповнила своїх обіцянок, чи може були якісь інші перешкоди, за котрі партія не відповідає, а котрі унеможливили їй, додержати приречення. Бо не треба забувати, що інша річ програма партії, а інша її виконання. Програма зображує в загальних зарисах державне життя так, як вона хотілаб його наладнати. Скільки вона з цієї програми зможе здійснити, це залежить від її сили, з якою партія увійде до законодатних установ. Коли послі цієї партії творять в законодатних тілах таку меншість, без котрої інші партії зможуть обійтися при творенню уряду, тоді програма сеї меншости має покищо таку вартість, як друкована картка з побажаннями. Колиж однак іншим партіям

потрібна для створення уряду співпраця католицької меншости, тоді дасться де-що з її програми здійснити, принайменше можна недопустити до протирелігійних мір, бо припинення їх для католицьких послів є і мусить бути невідкличною умовиною участі в творенню уряду. Чи ще дасться щось осягнути, це залежить цілком від обставин. Оцінку того, що в поодинокім випадку дасться осягнути, треба одначе лишити проводі партії, бо ніхто інший так не поінформований як він про стан справ.

Колиж католицькі послы творять найсильнішу партію, тоді треба розрізнити, чи вони самі, без помочи иншої партії зможуть правити чи ні. Коли ні, тоді знов може бути здійснена лиш частина програми, бо ніяка партія не візьме участі в правлінню, коли їй не зробиться певних уступок. В таких обставинах компроміси необхідні і конечні, хочби не знати як з них собі кпили і їх висмівали; реальна політика не знає в таких випадках іншого виходу. А коли хто знає інший і ліпший вихід, нехай покаже, а може бути певний, що цілий католицький світ буде йому вдячний.

Коли натомість католицькі послы в такім великім числі, що самі можуть створити уряд, не потребуючи помочи інших, тоді певно могли-муть перевести ті точки програми, для котрих здійснення потрібна лише звичайна більшість голосів, з виїмком тих, для ко-

трих потрібна співпраця інших держав. В певних обставинах і тут вказана обережність, щоб не викликати революційних заговорів. Одначе всего того, чого без к в а л і ф і к о в а н о ї більшості (пр. $\frac{2}{3}$ або $\frac{3}{4}$ голосів) не можна ухвалити, католики власними силами не зможуть перевести. Тут, коли хочуть щось досягнути, знов мусять постаратися о співпрацю противних партій, треба піти на уступки, треба заключити „компроміси“. А до жадань, з котрими звязана кваліфікована більшість належать в більшості держав якраз т. зв. культурні домагання, прим. справа відношення держави до Церкви, держави до школи, держави до супружжа, горожанські вільності і т. п.

Коли отже має бути справедливий закид, що католицькі послы чи партії не дотримали своїх обіцянок, тоді наперед требаби ствердити на підставі щойно нашікцованих можливостей праці, що могли католицькі послы досягнути, а чого вони з власної вини не виконали. По направду справедливим і неупередженим прослідженню справи покажется в богатых випадках вся нестійність закиду. Колиж навіть вина послів буде доказана, то з того довго ще не виходить, що треба закласти нову партію. Одинокий оправданий наслідок того, що католицькі послы занедбали свої обовязки

М о ж е б у т и л и ш т а к и й: Г е т ь з т и м и п о с л а м и, а б о г е т ь з т а к и м п р о в о д о м п а р т і ї, а н а ї х м і с ц е н е х а й у в і й д у т ь л ю д и з п о ч у т т я м о б о в я з к у!

Лиш тоді, коли партія, що обіцяла заступати інтереси католиків після програми, с т а л о т і інтереси занедбує навіть, коли могла їх боронити, щойно тоді для католиків прийшов час, заложити нову католицьку партію або вступити до якоїсь іншої.

Таксамо нестійний як цей перший закид, задля котрого поборується власну партію, також другий закид, що партія і її послі „за мало або за багато католицькі“. Вони, мовляв, не зуміли вибороти віроісповідної школи, вони не зуміли припинити розпаношеної неморальности в кіні, театрі, пресі і т. д., вони за мало боронили релігію та її установи, вони за мало старалися про поліпшення матеріяльного стану духовенства, послі не сповняють своїх релігійних обовязків; також не католиків приймається до партії і довіряється їм високі становища в партії й уряді. Інші знов негодують тому, що у всіх католицьких починах мусять бути політики, що виголошують промови. Незабаром, кажуть, у Відні та інших місцевостях не відбудеться жадна більша церковна врочистість, в котрій канцлер не бравби участі. Таким чином ніби то розполітиковується все, що католицьке.

Як бачимо закиди ріжнородні й багато їх, та не тяжко булоб їх збільшити. Деякі священичі станові часописи дають на жаль до цього пребогатий матеріал. Одначе дуже часто недостає їм належного знання справи і при тім в значній мірі також почуття справедливости супроти християнських партій.

Треба собі вже раз усвідомити, що політична партія, навіть коли вона називає себе християнською чи навіть католицькою не те саме, що католицька Церква, навіть не те саме, що католицька Церква одного краю. Вона також не є жадним церковним орденом, конгрегацією, церковним брацтвом, ні взагалі не є церковною організацією, лише світською, на котру церковна власть не має іншого впливу крім того, що уважає, аби в ній не було прогріхів проти католицької віри й моралі.

Християнська чи католицька партія це ніщо інше як організація католиків якогось краю чи держави з означеною політичною програмою. Коли в програмі сказано, що в справах церковних і мішаних партія буде слухати голосу Церкви, тоді програма партії з релігійно-моральної точки погляду без закиду. Кождий, хто погоджується з такою програмою, може бути членом партії. Отже легко зрозуміти, яким чином також не католики і навіть не х р е щ е н і можуть стати членами християнської партії. До сего вистар-

чить лише прийняти програму християнської партії і зовсім не треба хрещення або катол. ісповідання віри, хіба що партія статутowo схотілаб обмежити членство лиш до католиків, чи християн. Та се засадничо непотрібне, бо годі зрозуміти, чому християнська чи католицька партія малаб відпихати і недопускати нехристиян і некатоликів, щоб вони їй допомагали боронити християнські й католицькі інтереси. Чого иншого треба, щоб бути християнином, чи католиком, а чого иншого знов, щоб бути пр. членом християнсько-суспільної партії чи партії Центра; в останніх випадках вистарчить прийняти програму партії, в першій випадку треба багато більше. З того приводу нема чого боятися за католицький характер партії, бо по перше нема чого боятися, щоб до політичної організації католиків прилучилися маси некатоликів, по друге управа партії все має можливість усунути кождочасну небезпеку для католицького характеру партії.

Самозрозуміло, що партія, котра є політичною організацією католиків, має зі всіх сил боронити інтересів католицької віри. Але не треба забувати, що якраз переведення в життя т. зв. культурних домагань, як віроісповідна школа, обмеження сваволі преси, слова й ін. „свобід“, часто вимагає не звичайної, але кваліфікованої більшості посольських голосів. Не можна вимагати від партії переведення в життя тих

справ, для котрих потрібна абсолютна або навіть кваліфікована більшість, коли та партія в соймі є лише меншістю або коли не має такої більшості голосів, яка законно потрібна до переведення намірених постулятів.

Наперед треба усталити, що партія і її послы могли осягнути. Щойно коли доказано, що послы не виконали своїх обовязків не з браку досвіду, але зі злої волі, тоді можна їх усунути, щоб на їх місце поставити других, одначе нема ще причини змінити партії.

Вкінці найбільш безглуздий закид цей, коли як притоку до критики і нападу на партію береться приватне життя християнських партійних діячів і послів. Гіршаться тим, що католицькі політики беруть участь в церковних обходах, сповняють в них певні функції, при тім виголошують промови і через те, мовляв, всьо просякає політикою. Алеж на милість Бога! Ті, що підносять такі закиди, на правду мусіли підпасти під сугестію віденської „Арбайтер-Цайтунг“. Якжеж інакше мають поступати католицькі послы? Чи мають уникати всяких релігійних обходів? Таж доперва тоді на них посипалисяб громи!

Найщиріша і найсердечніша подяка належиться тим католицьким послам, а не обвинувачення, котрі мимо того, що на них виливають цілі ведра кпин і на-смішок мають відвагу свою католицьку

віру публично визнавати, свою релігійність прилюдно підчеркувати і публично документувати свої виступи в обороні католицьких інтересів. Це прямо божевілля, боятися в таких випадках „розполітикування“ всего релігійного життя.

Чи католики все мусять зараз підпадати під вплив соціалдемократичних фраз? Бо соціалдемократія від багатьох літ тримається такої тактики, що все те вважає політичними справами, що лиш порушується в партійній пресі, в партійних переговорах, або в чім лише політики беруть участь і то навіть тоді, коли це чисто релігійні справи, або принайменше такі, в котрих релігія дуже сильно заінтересована. І так по її думці, справа супружжа, школи, виховання дітей, питання моралі, — це все „чисто політичні“ справи. Торжество Божого тіла це християнсько-суспільна „демонстрація“ і т. п.

Коли священство порушує ці справи в проповідях або у відчитях, тоді зараз підіймається крик: „Це політика з проповідальниці, священство нічо не робить, лиш політикує!“

Кожний може пізнати вже з першого погляду, що все те лиш дуже дрантивий і занадто проглядний маневр: хочуть легким і примітивним способом кожду справу, навіть чисто релігійну zdeградувати до політичної махінації і як таку здискредитувати та змусити духовенство замовчати — страшакom;

мовляв „політика“ не належить до проповідальниці.

Кінець кінців, стремлять до того, щоб духовенство відділити від к а т о л и ц ь к и х послів і щоб воно з ними зірвало, через зогидження духовенству участі католицьких послів у церковних обходах вічним доріканням мнимого „розполітикування“ релігії. Ціль все та-сама, лиш тактика, способи до ціли ріжні. Католицьким послам з кпинами дорікають, що вони „клерикали“, що „мусять“ йти на увязи єпископів, Церкві й духовенству закидають, що „вся їх робота це політика і політична махінація“. А все в тій ціли, щоб розлучити католицьких політиків від духовенства і духовенство від політиків і політики.

На жаль, здається, декотрі священні часописи і деякі круги духовенства дали себе звести цією хитрою соціалістичною тактикою. Бо інакше булоб це не можливе, як декуди діється, що духовенство дуже пильно відмежовується від політиків і релігію від політики та нічо так часто не оголошується як жадання, що священник зовсім мусить усунутися від політики і політичного життя.

Не робиться навіть найменшої ріжниці, і ніде навіть бодай злегка не підчеркується того, що священник не може мовчати у всіх тих справах публичного і політичного життя, в яких порушується область релігії і моральности, але навпаки, що він має обовязок у тих

справах бути провідником католиків, коли чисто політичну пропагандистичну роботу може і в певних обставинах мусить полишити світським. Колиб клир напrawdę сповнив „побоже“ бажання соціалдемократичних тактиків і колиб безкритично послухав клича киненого віденськими часописами: „Здалека від усякої політики!“, не зробивши перед-тим згаданої основної різниці і колиб супроти християнсько-суспільної партії заняв неутральне, холодне або навіть вороже становище, — тоді Церква й духовенство дуже скоро відчують погубні наслідки такого становища. Та про ту справу поговоримо докладніше іншим разом.

Одначе між католицькими послами є також такі, що не виконують своїх релігійних обов'язків! Може бути, про се мені не відомо, а коли се правда, то дуже жаль. Одначе не розумію, чому за се ма-лаб відповідати катол. партія. Партія, це не Церква Австрії чи Німеччині. Партія не має також ні завдання душпастирського уряду, ні проведу душ. Партія має лиш дбати про це, щоб її члени і партійні діячі придержувалися партійної програми, партійних статутів і партійної дисципліни і має усунути тих, котрі в цих справах тяжко провинилися. Приватне життя її членів засадничо до партії не належить, бо душпастирська праця повірена не політичній партії, але

Церкві. Добрим членом партії може бути навіть такий, що своїх релігійно-моральних обов'язків не сповняє як слід, отже це очевидно можливо, що між членами і послами християнської чи католицької партії можуть знайтися й такі, які в приватнім житті не є взірцевими християнами. Зовсім таксамо як між членами католицької Церкви на жаль є багато таких, яких приватне життя не згоджується з їх вірою. І коли катол. Церква тих злих католиків не виключає, але дозволяє їм жити у своїй спільноті, то також християнська, католицька партія засадничо не має підстави виключати з партії таких членів.

Не можна чейже вимагати, щоб політична партія під тим оглядом була більше строга ніж сама католицька Церква! Партія має звертати увагу лиш на такі блуди і прогріхи своїх діячів у приватнім житті, які моглиб пошкодити їх діяльності як функціонерів партії та підкопати їх в тім характері. Коли знайде такий випадок, тоді партія мусить безоглядно витягнути консеквенції й таких людей усунути.

І так пр. християнська партія не може толерувати посла, котрий допустився спроневірення, дався перекупити, жие в чужоложстві або жие з розведеною, в т. зв. „диспензованим подружжі“. Колиж похибки у приватнім житті партійних діячів не шкодять інтересам партії,

тоді партія не може ними займатися, бо вона, щоби щераз підчеркнути, не є душпастирем своїх членів.

Одначе я не хотівби, щоб мене зле зрозуміли, що мовляв зі сказаного можна заключати, начебто на мою думку партія при обсаджуванні її урядів, її мандатів, чи належних їй становищ в уряді, не мала звертати уваги на приватне життя кандидатів.

Це розуміється само собою, що провід партії старается і мусить дбати про се, щоби провідні місця на скільки це можливо поручати тільки таким католикам, котрих приватне життя без закиду. Бо такі дають найліпшу запоруку, що будуть вірно придержуватися партійної програми і мимо всіх покус збережуть чисті руки; бо лиш такі мужі й жінки можуть бути приєднуючою і притягаючою силою для партії тому, що вони не лише словами, але й ділами доказують, що для них оборона католицьких справ не є лише інтересом або засобом до свого збогачення чи авансу, але справою переконання і серця.

Одначе коли зайде випадок, що партія у виборі своїх функціонерів помилиться, або коли її члени висунені на провідне становище прогрішилися в чімсь у приватнім життю, тоді не можна вимагати від проводу партії більшої

строгости ніж примінює Церква супроти провинившихся католиків. Таке домагання булоб розпучливо подібне до огидного фарисейства. В таких випадках партійний провід мусить поступати після виложених вгорі засад.

В останніх виборах до Національної Ради в Австрії агітовано найбільше за тим, щоб заложити нову партію тому, що мовляв християнсько-суспільні послы надуживали свого становища та збогатилися і т. п.

Не місце тут просліджувати, скільки в тім правди; в тім найменше три четвертини брехні. Та на всякий випадок одно певне: що це булаб найдурніша причина, щоб руйнувати партію і закладати нову.

Бо по перше з того, що деякі послы в чімсь провинилися, не виходить, що вони всі продажні або, що ціла партія зла. Хто витягавби такий внесок, той навіть не заслугувавби на опрокидуючу відповідь, лиш на осудження всіх здорово і льогічно думаючих, таксамо як сей, що ізза блудів чи злочинів поодиноких учителів, лікарів, адвокатів і духовних, намагавсяб цілий стан учителів, лікарів, адвокатів і духовних нап'ятувати як „морально зіпсутий“. І навіть, колиби всі уповноважені партії були вмотані в закинені скандали, то ще й тоді нема підстави до оснóвування нової партії, лиш до нового обсадження мандатів новими людьми.

По друге, самим заложенням нові партії зла не направиться. Бо нова партія зовсім не дає більшої запоруки ніж давна, яка має бути покинена, що її посли будуть людьми чистих рук. Адже новозаложена партія буде складатися знов з людей, котрі зовсім не ліпші від тих, що творили давну партію. А де є різні люди разом, там все може трапитися щось „людського“. А як знов тропляться в новозаложеній партії скандали, тоді требаб сю нову партію знов розв'язати і третю партію закладати. Таким чином може дійти до безглуздої забавки чи до манії вічного розв'язування партій і закладання нових.

Яке недорічне і необосноване розбивання старої партії і закладання нової ізза похибок послів, покажеться наглядно, колиб таке саме поступовання перенести на інші організації й товариства. До яких божевільних заключень можнаб тоді дійти! Бо, чи мається розв'язувати громади, парохії, ордени і т. д. й нові зажити через те, що там лучилися проступки, злочини і скандали? Таж тоді безглуздзя розв'язування і закладання наново не малоб кінця.

Як від Церкви нічого більше не можна жадати, як лиш того, щоб вона з усею енергією дбала про карність: порядок й усувала всякі надужиття, так і від політичної партії можна лише того вимагати, щоб вона пильно стежила за карністю і дисципліною в її рядах, щоб

вона вимагала від своїх функціонерів „чистих рук“, а тих, що провинилися, щоб безоглядно усувала з їх становищ. Коли вона це робить, то вона сповнила свій обов'язок; більше вона не в силі зробити.

На підставі того, що тут сказано про способи, якими розбивачі єдності католиків стараються прикрасити свою роботу, мігби поверховний читач мати враження, що я обстоюю увіковічнення або сціпеніння якоїсь означеної політичної партії або кліки, і що я опрокидую в ім'я релігії всяку можливість заложення нової партії. Нічо не може бути більше неслухне і хибне, як такі висновки. Бо мої міркування в тій справі відносяться лише до тих трьох аргументів, якими намагаються оправдати риття шкідливе для єдності. Я тільки застановлявся, чи і коли на таких основах закладання нової партії булоб оправдане. Вислід тих міркувань майже зовсім негативний.

Питання, чи з інших причин, ніж тут наведені, утворення нової політичної організації не булоб оправдане, тут очевидно не порушене, навіть не думаю його дотикати, бо до цього потрібна нова розвідка.

Зазначу тільки се, що очевидно можуть бути такі випадки, коли нове політичне упорядкування життя католиків покажеться корисне й необхідне. Може бути таке, що програма існуючої католицької партії не відповідає вже зміне-

ним обставинам часу. Може бути й таке, що дотеперішня політична партія не заступала як слід інтересів деяких станів католиків і т. д. Одначе заки і в таких випадках приступиться до заложення нової партії, треба передтим спробувати всіх способів, чи не дасться приноровити програму існуючої партії до змінених обставин, чи в існуючій партії не можна узгляднити інтересів усіх станів в рівній мірі і т. д. Щойно тоді, коли нічо не дасться зробити, можна приступати до заложення нової партії.

Я зовсім не є за увіковічненням якоїсь політичної партії, ні якоїсь означеної політичної кліки, одначе з усею силою і з повним переконанням стою за тяглістю також в політичній організації католиків. Ідеалом є й буде зєднання всіх католиків в одній політичній партії. Бо тоді ударна політична сила католиків зовсім інша, без порівняння могутніша, коли вони злучені в одній партії, ніж коли вони розбиті на кілька партій, котрі хоч мають таку саму культурну програму, але в інших важних справах часто себе поборюють і через те очевидно ослаблюють себе. Отже де існує одноцільна політична організація католиків якоїсь держави чи краю, то треба всіми зусиллями її вдержати і по можности розбудувати. І треба вірити, що на християнським ґрунті при добрій волі всіх входячих в гру чинників дасться це осягнути.

Колиж таки не дасться погодити розбіжності інтересів серед католиків певної держави чи краю, тоді треба принайменше берегти єдності в ідеологічних питаннях. У справах суспільних, економічних і фінансових нехайби вже ходили власними дорогами; т. зн. нехай вже основууть різні політичні партії, котрі малиб таку саму ідеологічну програму, одначе в інших питаннях публичного життя йшлиб ріжними шляхами. Це очевидно булоб з л о м, бо через те пропадалаб політична єдність, але це булоб всетаки менше зло, бо в той спосіб можнаб запобігти переходови богатьох католиків до релігійно байдужих або навіть до ворожих релігії партій. В кождім разі завдання священиків не в тім, щоб викликати се зло, але в тім, щоби всіма силами до нього не допускати. Бо політична єдність католиків це таке велике добро, що його треба боронити „зубами й пазурами“ та протиставитися з усею рішучістю кожній спробі ослаблення тої політичної єдності або перешкоджування в її збереженню. Тому безоглядно треба усувати з партії розбивачів єдності і навіть зпоміж рядів тих католиків, котрим дійсно лежать на серці справи їх релігії та її оборони. Бо ті, що руйнують ту єдність не є тими осяянами мужами, за яких вони себе подають! Це люди засліплені і лише сліпі можуть підчинитися під їх провід.

Коли християнські послы Австрії ула-

дили в жовтні 1925 р. ювілейне паломництво до Риму, тоді Папа Пій XI. звернувся до зібраних у нього політиків з горячим зазивом до єдності. Він пригадав їм слова великого князя поетів Шілера: „Єднайтеся, єднайтеся, єднайтеся!“*). При тім Св. Отець підчеркнув, що це також була остання молитва Спасителя: „Ut sint unum“. А що відноситься до католицьких послів, те відноситься також до католиків взагалі. Тому кінчу зазивом і просьбою: Єднайтеся, єднайтеся, єднайтеся!

—O—

*) „Seid einig, einig, einig!“

СЛОВО ПРО СЮ КНИЖКУ.

Отся книжка проф. Коплера належить до праць, які сьогодні найпотрібніші кожному думаючому католикови. А вже для священика ця книжка просто необхідна, бо в ній ясно виложені приблизно всі проблеми, звязані з питанням відношення між релігією й політикою. Ті проблеми треба передовсім усвідомити собі самому, бо інакше трудно орієнтуватися в сучаснім публичнім життю і трудно відповісти на різні настирливі питання собі самому й іншим. І в тім ся праця німецького ученого являється простим і ясним дороговказом. Тому й переложена вона вже на різні мови таї стала підручником, який читають не раз, а студіюють. Ми раді, що можемо сю книжку передати до ужитку нашої католицької суспільности. Нехай же вона не лежить на складі, але буде як найбільше поширена в ціли оздоровлення і скріплення нашої суспільности в сих тяжких часах.

Організаційний Комітет УКНП.

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ч. 1.	Др. А. Ушенічник: Основи соціології	3.— зол.
Ч. 2.	Кірх-Лотоцький: Світила Сходу (зичерпане)	
Ч. 3.	о. Др. Я. Левицький: Спіритизм	2.— „
Ч. 4.	о. Др. Діонізій Няраді: Життя св. Кирила і Методія	0.80 „
Ч. 5.	Я. Л. Секти й сектанти	0.60 „
Ч. 6.	Др. Ст. Томашівський: Петро 1-ий уніятський митрополит	1.50 „
Ч. 7.	Греко-кат. Церква, її історія	0.95 „
Ч. 8.	Др. О. Назарук: Преса	3.— „
Ч. 9.	Борці за церкву ч. I	2.— „
Ч. 10.	Ф. Савіцький: Емануїл Кант	
Ч. 11.	Осип Назарук: Вчасна весна в півн. Алберті	0.50 „
Ч. 12.	Т. Галущинський: Найвисший пастирський уряд в Христовій Церкві	0.60 „
Ч. 13.	Зброя до оборони і наступу (На черк проповіді про пресу). (Добровільний даток на пресу).	
Ч. 14.	о. Т. Галущинський: Царство сатани наступає на нас	0.80 „
Ч. 15.	Борці за Церкву ч. II	2.— „
Ч. 16.	Християнське виховання молоді	0.40 „
Ч. 17.	Еп. Г. Хомишин: Пастирський Лист про політичне положення...	0.40 „
Ч. 18.	О. Назарук: Галицька делегація в Ризі 1920 р.	1.80 „
Ч. 19.	Борис Колодій: Галицька Соціалістична Радянська Республіка	0.50 „

На замовлення висилає Адміністрація
„НОВОЇ ЗОРІ“, Львів, Кльоновича 8, II.

3.84 (1986) 2764

4376

38722

1-

ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА УКНП.
(Української Католическої Народної Партії).

ДОСІ ПОЯВИЛИСЯ :

Ч. 1.

О. Н.

**ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ
НАРОДНОЇ ПАРТІЇ**

Ціна 0.50

Ч. 2.

Проф. Д-р Леопольд Коплер

РЕЛІГІЯ й ПОЛІТИКА

Ціна 1.80

Проф. Д-р ЛЕОПОЛЬД КОПЛЕР

**РЕЛІГІЯ
й
ПОЛІТИКА**

Накладом Організаційного Комітету УКНП
(Української Католицескої Народної Партії).